

Тема:

**НААУ
опублікувала
звіт
про діяльність
за 2020 рік**

с. 3

**Голова НААУ,
РАУ Лідія
Ізовітова**
взяла участь
у II Міжнародно-
му юридичному
форумі Tashkent
Law Spring

с. 6

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ**

с. 17

**Історія
адвокатури:**
ВИТОКИ
адвокатури
у Слобідській
Україні

с. 58

ЗМІСТ

Новини та події

НААУ опублікувала звіт про діяльність за 2020 рік	3
Неприбуття адвоката під час карантинних обмежень у судове засідання є підставою для його відкладення з поважних причин — рішення РАУ.....	4
НААУ наполягає на включенні адвокатів до реєстру вакцинації першочергового порядку.....	5
Лідія Ізовітова взяла участь у II Міжнародному юридичному форумі Tashkent Law Spring	6

Адвокатська діяльність

<i>В. Ясевін</i> Вступ у професію адвоката: угорський досвід.....	7
<i>О. Чеботарьов</i> Підтвердження повноважень адвокатом у суді: теоретичний та практичний аспект	13

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за березень — квітень 2021 року.....	17
---	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздів В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія KB № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

SPARE

Кримінальні справи

А. Сербіна

Особливості виконання
покарання у вигляді позбавлення
права обіймати певні посади
або займатися певною
діяльністю.....33

Господарські справи

Г. Осетинська

Електронне судочинство
в господарському процесі:
бути чи не бути?39

О. Мироненко-Шульган

Окремі аспекти фінансового
контролю за діяльністю суб'єктів
господарювання у карантинний
період.....43

Цивільні справи

В. Поліщук

Відпустка для догляду за дитиною
до трьох років для «інших родичів».....45

О. Розгон

Установлення ознак фіктивного
правочину (на прикладі договору
купівлі-продажу квартири).....47

Цікава тема

Л. Бєлкін

Верховний Суд про правила зміни
предмета позову54

Історія адвокатури

С. Потапенко

Витоки адвокатури у Слобідській
Україні58

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
18.05.2021 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2021.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

НААУ ОПУБЛІКУВАЛА ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА 2020 РІК

Звіт є найбільш повним документом про діяльність адвокатури і містить статистичну інформацію про порушення прав адвокатів, функціонування Єдиного реєстру адвокатів, роботу системи підвищення кваліфікації, активності комітетів НААУ протягом року.

У документі викладено повну аналітику діяльності органів адвокатського самоврядування регіонів та вищих органів — Ради адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії, Вищої ревізійної комісії адвокатури. Фінансова та статистична звітність подана у зручному форматі інфографіки на понад 50 сторінках.

Розділ «Стратегічні напрямки діяльності та виклики — 2020» присвячений особливостям роботи адвокатури під час COVID-19, міжнародним та національним зусиллям НААУ заради захисту прав адвокатів, участі адвокатури у реформі системи правосуддя та взаємодії з органами влади, інституційними партнерами у громадському секторі, а також міжнародній діяльності НААУ.

«Звіт за 2020 рік — символічний, знаковий. Він свідчує безперервність нашої роботи в неординарних умовах карантинних обмежень і високих ризиків для здоров'я кожного у зв'язку з пандемією COVID-19.

Впродовж року ці складні обставини, на жаль, мали негативний ефект для можливостей захисту прав людини в Україні. Таку оцінку надано у доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини про вплив пандемії COVID-19 на права людини, яка оприлюднена в грудні 2020 року.

Переконана, що адвокатура з гідністю пройшла цей складний період, відстоюючи як інтереси кожної людини, так і професійні права й імунітети адвокатів. Ми як інституція надавали благодійну допомогу старшому поколінню адвокатів; ініціювали зміни до законо-

давства, аби забезпечити необхідні умови для роботи адвокатів під час карантину; надавали консультації для прискореного запровадження онлайн-інструментів у сфері правосуддя; створювали можливості для дистанційного підвищення кваліфікації адвокатів; переводили роботу органів адвокатського самоврядування в онлайн-формати, усвідомлюючи покладену на нас законом відповідальність і важливість наших рішень.

2020 рік для НААУ є також особливим роком, оскільки він завершує п'ятирічний період стратегічного планування діяльності адвокатури. Стратегія розвитку, прийнята на 2016 — 2020 роки, отримала свою підсумкову оцінку», — ідеться у вітальному слові Голови НААУ, РАУ Лідії Ізовітової до щорічного звіту.

Англійська версія документа буде доступна на сайті НААУ найближчим часом.

Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2020 рік розміщено за посиланням: URL: unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_ANNUAL_REPORT_2020.pdf

НЕПРИБУТТЯ АДВОКАТА ПІД ЧАС КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ У СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ Є ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ЙОГО ВІДКЛАДЕННЯ З ПОВАЖНИХ ПРИЧИН — РІШЕННЯ РАУ

Національна асоціація адвокатів України наполягає на тому, що неприбуття учасника провадження у судові засідання під час обмежувальних карантинних заходів є підставою для його відкладення з поважних причин. У зв'язку з цим НААУ закликає парламент ухвалити відповідні зміни до процесуальних кодексів. Звернення щодо цього буде скеровано до Верховної Ради України та Комісії з питань правових реформ при Президентові України.

Про це, зокрема, йдеться у рішенні Ради адвокатів України від 2 квітня 2021 року.

РАУ зазначила, що в умовах пандемії українські суди працюють незалежно від інстанції чи юрисдикції, ставлячи життя і здоров'я людини як найвищу соціальну цінність на перше місце, забезпечують і гарантують людям насамперед право на життя і здоров'я, а також право на захист — тобто право на справедливий суд. Адже Основний Закон України визначає, що діяльність судів не може бути припинена навіть в умовах військового або надзвичайного стану.

Незважаючи на небезпечні умови, адвокати продовжують виконувати свої професійні обов'язки, зокрема, надають правничу допомогу громадянам. Таким чином, діяльність адвокатів жодного дня не припинялася, навіть у періоди стрімкого зростання захворюваності на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2.

Саме тому виникла необхідність установлення відповідного балансу між процесуальним принципом розгляду справи протягом розумного строку і гарантуванням безпеки громадян під час пандемії, а також вироблення уніфікованого підходу до особливостей розгляду судових справ в умовах пандемії, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Національна асоціація адвокатів України розробила та затвердила рекомендації щодо захисту соціаль-

них та професійних прав адвокатів в умовах карантину. РАУ, зокрема, визначила, що:

— у разі виявлення відсутності безпечних умов адвокатської діяльності (зокрема, недотримання кількості присутніх осіб на встановлену норму кв. м у приміщенні; знаходження осіб без засобів індивідуального захисту тощо), адвокати можуть не брати участь у судових засіданнях, у слідчих діях тощо, скерувавши відповідну заяву про обставини, що несуть загрозу життю та здоров'ю;

— при обмеженні на пересування громадським, міжміським та міжнародним транспортом тощо, перебування на самоізоляції, у разі підтвердженого зараження членів родини, з якими адвокат проживає або контактував, адвокат повідомляє, якщо змога, на електронну адресу суду або слідчих органів про неможливість прибуття з поважних причин;

— адвокат може подавати клопотання про відкладення розгляду справ у зв'язку із карантинними заходами, поточною епідемічною ситуацією в районі, де знаходиться суд або проживає чи здійснює діяльність адвокат;

— такі дії адвоката не є порушенням ПАЕ. При цьому позбавленням права на вільний вибір захисника та порушенням ПАЕ вважається залучення судом адвоката з метою надання безоплатної правової допомоги замість адвоката, який у цьому ж процесі надає особі правничу допомогу за договором та повідомив суд про неможливість брати участь у судовому процесі.

Ці рекомендації КДКА регіону та ВКДКА мають враховувати під час розгляду/перегляду дисциплінарних справ щодо здійснення адвокатської діяльності в умовах дії карантину.

Крім того, НААУ направить звернення до Міністра юстиції України Малюцьки Д. Л. з вимогою забезпечити безпеку адвокатів, які задіяні в системі БПД.

НААУ НАПОЛЯГАЄ НА ВКЛЮЧЕННІ АДВОКАТІВ ДО РЕЄСТРУ ВАКЦИНАЦІЇ ПЕРШОЧЕРГОВОГО ПОРЯДКУ

Національна асоціація адвокатів України буде повторно звертатись до Кабінету Міністрів України, Міністерства охорони здоров'я України, Ради національної безпеки і оборони України щодо включення адвокатів до реєстру вакцинації першочергового порядку за поінформованою згодою кожного адвоката. Відповідне рішення ухвалила Рада адвокатів України на своєму засіданні 2 квітня 2021 року.

РАУ звернула увагу на те, що під час карантину органи судової влади продовжують діяти, оскільки конституційне право громадян на судовий захист не може бути обмежено навіть за обставини надзвичайного стану, з урахуванням особливостей на цей період, визначених наказами Державної судової адміністрації, рішеннями Ради суддів України та Вищої ради правосуддя.

Водночас Державна судова адміністрація України в листі від 20 березня 2020 року № 14-5711/20 зазначила, що установи системи правосуддя можна віднести до установ зони ризику розповсюдження коронавірусної інфекції, а Рада суддів України листом від 16 березня 2020 року № 9-рс-186/20 рекомендувала судам на період карантинних заходів запровадити особливий режим роботи судів.

Незважаючи на запровадження карантину та епідемічну ситуацію, яка склалася в Україні у зв'язку з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, адвокати виконували та продовжують виконувати свої професійні обов'язки, у тому числі надають правничу допо-

могу громадянам. Таким чином, діяльність адвокатів жодного дня не припинялася, навіть у періоди стрімкого зростання захворюваності на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2.

Рада адвокатів України наголосила на тому, що лише протягом останнього тижня березня 2021 року стало відомо про смерть двох практикуючих адвокатів від цієї хвороби; багато адвокатів перехворіли на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2, у зв'язку з виконанням ними професійних обов'язків, адже робота адвоката безпосередньо пов'язана із щоденним спілкуванням із клієнтами, працівниками правоохоронних органів, суддями, експертами, свідками; постійним переміщенням регіонами; відвідуванням слідчих ізоляторів, колоній, лікарень тощо.

8 лютого 2021 року Національна асоціація адвокатів України, Рада адвокатів України зверталася до Кабінету Міністрів України з проханням включити адвокатів до переліку категорії осіб, які підлягають першочерговій вакцинації (лист № 153/0/2-21 від 08.02.2021 р.). Проте відповіді на зазначений лист Національна асоціація адвокатів України не отримала.

Обговоривши ситуацію, що склалася, РАУ вирішила направити повторне звернення до Кабінету Міністрів України, Міністерства охорони здоров'я України, Ради національної безпеки і оборони України щодо включення адвокатів до реєстру вакцинації першочергового порядку.

ЛІДІЯ ІЗОВІТОВА ВЗЯЛА УЧАСТЬ У II МІЖНАРОДНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ФОРУМІ TASHKENT LAW SPRING

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** взяла участь у II Міжнародному юридичному форумі Tashkent Law Spring.

На запрошення Палати адвокатів Республіки Узбекистан Голова НААУ представила доповідь «Діджиталізація в управлінні Національною асоціацією адвокатів України». Онлайн-захід відкрили голова Палати адвокатів Узбекистану Алім Ерناзаров та посол США в Узбекистані Деніел Розенблюм.

У своїй доповіді Лідія Ізовітова представила основні принципи формування та діяльності адвокатського самоврядування в Україні, яке з 2012 року працює на підставі закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та не залежить від державного управління і фінансування.

«За ці понад 8 років відбувалися різноманітні кадрові ротації, проте час працював на нас. В тому числі завдяки стабільності профільного законодавства за цей період ми здобули досвід і потенціал не лише для того, щоб забезпечувати оперативну роботу адвокатського самоврядування, але й інвестувати в майбутнє — у стратегічні напрямки розвитку адвокатури», — наголосила Голова НААУ.

Одним із таких напрямків став розвиток проєктів у цифровій сфері, який наразі вивів адвокатуру України на перші місця за рівнем діджиталізації порівняно з колегами у країнах регіону.

До таких проєктів належить модернізація Єдиного реєстру адвокатів України, який наразі є багатофункціональним сервісом. ЄРАУ не лише забезпечує відкритість даних про адвокатів, які мають право на практику в Україні, але й завдяки запровадженню інновацій зменшує бюрократичне навантаження на органи адво-

катського самоврядування. Так, у ЄРАУ кожен адвокат може згенерувати онлайн-ордер, отримати залікові бали за підвищення кваліфікації, оплатити внесок на забезпечення адвокатського самоврядування.

Також НААУ розвиває можливості для онлайн-підвищення кваліфікації адвокатів, що стало особливо актуальним під час пандемії COVID-19. На одній платформі наразі створено можливості для перегляду всіх запланованих освітніх заходів, які пройшли акредитацію за визначеними критеріями. Брати участь у таких заходах можуть адвокати, які мають чинне свідоцтво. Найближчим часом НААУ запровадить нові IT-продукти, які будуть забезпечувати аналогічні навчальні можливості для помічників адвокатів та автоматизують процедури доступу до адвокатської професії.

Лідія Ізовітова окреслила основні новації у впровадженні системи «Електронний суд». Адвокатура докладатиме активних зусиль для прискореного впровадження інструментів онлайн-правосуддя, аби під час карантинних обмежень не зашкоджувати ефективності захисту прав людини.

ВСТУП У ПРОФЕСІЮ АДВОКАТА: УГОРСЬКИЙ ДОСВІД

Віктор Ясевін,
адвокат, Представництво НААУ в Угорщині (м. Будапешт)

У статті проаналізовано законодавство щодо вимог вступу у професію адвоката в Угорщині, види адвокатської діяльності, визначення терміна «адвокат», вимоги до особи, що має намір здати іспит на право заняття адвокатською діяльністю, та її зобов'язання. Показано обов'язки стажиста, вимоги до іноземного колеги та юридичного консультанта, страхування професійної діяльності, порядок внесення даних про адвоката у Реєстр адвокатів Угорщини тощо.

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

Правову основу діяльності інституту адвокатури в Угорщині становить Закон Угорщини «Про адвокатську діяльність» № LXXVIII від 2017 року. Цей Закон змінив норми Закону Угорщини «Про адвокатуру» № XI від 1998 року, багато з положень якого втратили свою актуальність та не відповідали викликам та тенденціям, які характерні для сучасного інституту адвокатури Угорщини.

Центральним органом в системі адвокатури Угорщини є Палата адвокатів Угорщини.

Адреса:

A Magyar Ügyvédi Kamara / Палата адвокатів Угорщини

1055 Budapest, Szalay u. 7. Hungary

Telefon: +36-1-311-98-00, +36-1-331-17-73,

Telefax: 3117-86

e-mail: muk@muknet.hu

Голова Палати адвокатів Угорщини:

Dr. János Bánáti / Др. Янош Банаті

Органи адвокатського самоврядування Угорщини складаються з 20 регіональних Палат адвокатів.

Закон Угорщини «Про адвокатську діяльність» № LXXVIII від 2017 року регламентує діяльність:

а) адвокатів, які здійснюють індивідуальну адвокатську практику;

б) юристів Європейського Співтовариства (осіб, які мають статус адвоката в одній із країн Європейського економічного простору);

с) іноземних юридичних консультантів (осіб, які мають статус адвоката в країнах, які не є членами Європейського економічного простору);

д) юридичних консультантів Палати адвокатів Угорщини та Регіональних палат адвокатів Угорщини;

е) найманих адвокатів (адвокатів, які перебувають у трудових правовідносинах з адвокатським об'єднанням);

ф) юристів Європейського Співтовариства, які перебувають у трудових правовідносинах на території Угорщини з юристом Європейського Співтовариства, адвокатом чи адвокатським об'єднанням;

г) кандидатів у адвокати;

h) кандидатів у юрисконсульти.

Види адвокатської діяльності відповідно до національного законодавства Угорщини:

— забезпечення юридичного представництва;
— забезпечення захисту під час кримінального провадження;

— надання юридичних консультацій;

— підготовка юридичних документів;

— складання юридичних висновків;

— посвідчення документів;

— надання послуг переведення офіційних паперових документів у форму електронних документів, за виключенням цінних паперів та інших документів, які визначають право власності, шляхом проставлення на електронній копії документа, виконаного адвокатом, його електронного цифрового підпису;

— надання послуги депозиту адвоката та управління коштами клієнта, внесеними на депозит адвоката.

У межах здійснення адвокатської діяльності відповідно до положень профільного Закону адвокати, окрім основних видів діяльності, можуть також надавати:

- послуги патентного повіреного;
- послуги податкового радника;
- послуги радника з питань соціального забезпечення;
- послуги страхового консультанта;
- послуги радника з питань праці;
- послуги позасудового представництва перед третіми особами;
- послуги фінансового консультанта;
- послуги з акредитованої спеціальної діяльності з питань державних закупівель;
- послуги агента з нерухомості;
- послуги з представництва ОСББ;

— послуги медіатора, в тому числі медіатора у кримінальних провадженнях;

— послуги з форматування паперового документа, виданого не адвокатом, у формат електронного документа.

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «АДВОКАТ»

Визначення надається згідно із Законом Угорщини «Про адвокатську діяльність» № LXXVIII від 2017 року.

Адвокат — це особа, яка здійснює свою професійну діяльність від імен свого клієнта на засадах підприємницької діяльності, шляхом ведення індивідуальної адвокатської практики або в якості члена адвокатського об'єднання на власний економічний ризик, за винятком випадків, визначених законодавством.

Для здійснення адвокатської діяльності адвокат повинен набути статусу члена регіональної Палати адвокатів.

Адвокат, будучи членом будь-якої регіональної палати адвокатів Угорщини, має право здійснювати свою професійну діяльність на території всієї Угорщини.

Адвокат не може одночасно здійснювати індивідуальну адвокатську практику і бути членом адвокатського об'єднання.

До реєстру Палати адвокатів Угорщини вносять дані про особу, яка:

1) є громадянином держави-учасниці Угоди про Європейський економічний простір
2) має вищу юридичну освіту
3) успішно склала в Угорщині юридичний кваліфікаційний іспит. Примітка: передумовою допуску для складання юридичного кваліфікаційного іспиту є перебування особи в статусі кандидата в адвокати і проходження в цьому статусі практики, період якої сумарно становить 3 роки
4) займалась адвокатською діяльністю принаймні один рік протягом останніх десяти років, що передували поданню заяви про включення до реєстру Палати адвокатів Угорщини. Примітка: після успішного складання юридичного кваліфікаційного іспиту кандидат в адвокати зобов'язаний продовжити мінімум 1 рік працювати у адвоката, який здійснює індивідуальну адвокатську практику або в адвокатському об'єднанні. Лише після успішного складання юридичного кваліфікаційного іспиту та подальшої праці мінімум 1 рік кандидат в адвокати має право звернутись із заявою про його включення в члени регіональної палати адвокатів та включення його даних у реєстр Палати адвокатів Угорщини
5) має діючий поліс страхування професійної діяльності, який покриває відшкодування збитків, заподіяних діяльністю адвоката
6) має офісне приміщення в окрузі діяльності Регіональної палати адвокатів, придатне для постійного здійснення адвокатської діяльності
7) має необхідні та належні умови для забезпечення електронного адміністрування
8) має діючу угоду з іншим адвокатом, який здійснює індивідуальну практику, або з адвокатським об'єднанням про заміну (ця вимога не стосується найманих адвокатів, які перебувають у трудових відносинах з адвокатськими об'єднаннями)
9) відсутність визначених національним законодавством підстав, які забороняють здійснювати адвокатську діяльність

КАНДИДАТ В АДВОКАТИ

Кандидат в адвокати повинен займатися адвокатською практикою на основі трудових правовідносин, укладених з угорським адвокатом, юристом Європейського Співтовариства або угорським адвокатським об'єднанням, з метою отримання юридичної практики, необхідної для складання юридичного кваліфікаційного іспиту.

Палата адвокатів Угорщини веде реєстр кандидатів в адвокати. Кандидат в адвокати набуває свого статусу після внесення даних про нього до цього реєстру.

Кандидат в адвокати складає урочисту присягу, після чого отримує Свідоцтво кандидата в адвокати.

Розмір річного внеску кандидата в адвокати для включення даних про нього до реєстру кандидатів в адвокати Палати адвокатів Угорщини становить — 26400 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентний — 2481 UAH, у випадку сплати внеску щоквартально, розмір внеску за один квартал становить — 6600 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно — 620 UAH.

Вимоги до кандидата в адвокати:

a) є громадянином держави-учасниці Угоди про Європейський економічний простір
b) має вищу юридичну освіту
c) перебуває у трудових правовідносинах з угорським адвокатом або юристом Європейського Співтовариства або угорським адвокатським об'єднанням, які мають офіс на території юрисдикції регіональної палати адвокатів і підтримують свої офісні приміщення у стані, придатному для постійної діяльності кандидата в адвокати
d) відсутні визначені національним законодавством Угорщини підстави, які забороняють здійснювати адвокатську діяльність

Кандидат в адвокати повинен отримати роботу, на якій він може здобути практичні знання та навички, необхідні для його майбутньої адвокатської практики та складання юридичного кваліфікаційного іспиту. Кар'єра кандидата в адвокати, після якої він отримує право скласти юридичний кваліфікаційний іспит, повинна становити сумарно 3 роки (до 2017 року тривалість кар'єри кандидата в адвокати, яка надавала йому право скласти юридичний кваліфікаційний іспит, становила сумарно 2 роки). За основу розрахунку тривалості кар'єри кандидата в адвокати передбачено, що один повний робочий день кандидата в адвокати має дорівнювати роботі протягом 8 годин.

Регіональна палата адвокатів здійснює контроль за проходженням юридичної практики кандидата в адвокати та забезпечує її підготовку.

Роботодавець надає кандидату в адвокати можливість брати участь у навчанні кандидатів у адвокати, яке організовується та проводиться Палатою адвокатів Угорщини. З цією метою роботодавець звільняє кандидата в адвокати від його роботи на час проведення навчання.

Кандидат в адвокати може діяти у будь-якій справі, дорученій йому адвокатом чи адвокатським об'єднанням, з якими він перебуває у трудових правовідносинах.

Кандидат в адвокати має право брати участь у судових засіданнях у кримінальних провадженнях, але

не має права слова під час судових дебатів, при судовому розгляді цивільних справ кандидат в адвокати має право брати участь лише в суді першої інстанції.

Палата адвокатів організовує навчання кандидатів у адвокати, після завершення якого та за дотримання вимоги щодо кар'єри кандидата в адвокати протягом 3 років кандидат в адвокати має право подати заяву до Палати адвокатів Угорщини з метою допуску до складання юридичного кваліфікаційного іспиту.

Кандидат в адвокати повинен здати юридичний кваліфікаційний іспит протягом 5 років з дати подання заяви про намір скласти цей іспит.

Юридичний кваліфікаційний іспит складається з письмового іспиту тривалістю 4 години і 3 усних іспитів тривалістю 90 хвилин кожний.

Щорічно встановлюється квота щодо кількості кандидатів в адвокати, які можуть бути допущені до складання юридичного кваліфікаційного іспиту. Необхідно зазначити, що щорічна кількість кандидатів в адвокати, які претендують на складання юридичного кваліфікаційного іспиту, значно перевищує встановлену річну квоту кількості осіб, в яких такий іспит може бути прийнято.

Успішне складання юридичного кваліфікаційного іспиту автоматично не відкриває шлях до професії адвоката, адже, як уже наголошувалось у цьому матеріалі, після успішного складання юридичного кваліфікаційного іспиту кандидат в адвокати зобов'язаний

продовжити мінімум на 1 рік свої трудові відносини з адвокатом, який здійснює індивідуальну адвокатську практику, або в адвокатському об'єднанні.

Лише після успішного складання юридичного кваліфікаційного іспиту та подальших трудових правовідносин протягом ще 1 року кандидат в адвокати має право звернутись із заявою про його прийняття

у члени Регіональної палати адвокатів та включення його даних у реєстр Палати адвокатів Угорщини.

Адвокат з країни Європейського Співтовариства може подати заяву до Регіональної палати адвокатів про прийняття його у члени Палати адвокатів, якщо він відповідає таким вимогам:

a) мінімум три роки безперервно займався юридичною діяльністю в Угорщині з застосуванням норм угорського законодавства або законодавства Європейського Співтовариства в Угорщині
b) володіє достатнім рівнем знання угорської мови, який є достатнім та необхідним для здійснення адвокатської діяльності
c) має дійсний поліс страхування професійної діяльності, який діє на території Угорщини та покриває збитки, які можуть бути заподіяні клієнту діяльністю адвоката
d) має офісне приміщення в окрузі юрисдикції Регіональної палати, придатне для постійного здійснення адвокатської діяльності
e) має необхідні та належні умови для забезпечення електронного адміністрування
f) має діючу угоду з адвокатом, який здійснює індивідуальну практику, або з адвокатським об'єднанням про його заміну
g) відсутні визначені національним законодавством Угорщини підстави, які забороняють здійснювати адвокатську діяльність

Одноразовий вступний членський внесок до Палати адвокатів Угорщини у 2021 році становить 157000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 14806 UAH.

У 2021 році розмір річного внеску до Палати адвокатів Угорщини адвоката, який здійснює індивідуальну адвокатську практику, становить **118800 HUF**, що станом на березень 2021 року еквівалентно 11164 UAH, у випадку сплати цього внеску щоквартально розмір внеску адвоката за один квартал становить 33000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 3101 UAH.

Розмір річного внеску до Палати адвокатів Угорщини адвоката, який є найманим працівником адвокатського об'єднання, становить **95040 HUF**, що станом на березень 2021 року еквівалентно 8931 UAH, у випадку сплати внеску щоквартально розмір внеску адвоката за один квартал становить 26400 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 2481 UAH.

ХТО ТАКИЙ ІНОЗЕМНИЙ ЮРИДИЧНИЙ КОНСУЛЬТАНТ

Беручи до уваги те, що Україна не є членом Європейського економічного простору, **українські адвокати** можуть бути включені до реєстру Палати

адвокатів Угорщини **виключно у статусі іноземних юридичних консультантів.**

Іноземний юридичний консультант — це особа, яка надає юридичні консультації та роз'яснення щодо положень національного законодавства країни, в якій вона має статус адвоката, а також з питань міжнародного права та суміжної юридичної практики на основі укладеної угоди про співпрацю з угорським адвокатом, який здійснює індивідуальну практику, або угорським адвокатським об'єднанням. Іноземному юридичному консультанту на території Угорщини заборонено займатись іншими видами адвокатської діяльності.

Під час своєї адвокатської діяльності іноземний юридичний консультант має право використовувати своє власне ім'я, назву іноземного адвокатського бюро чи об'єднання, зареєстрованого у країні його реєстрації в статусі адвоката.

Особа набуває статусу іноземного юридичного консультанта після включення її до реєстру іноземних юридичних консультантів Палати адвокатів Угорщини.

Важливо: іноземний юридичний консультант **не набуває статусу члена Палати адвокатів.**

Розмір річного внеску до Палати адвокатів Угорщини іноземних юридичних консультантів у 2021 році становить **132000 HUF**, що станом на березень 2021 року еквівалентно 12405 UAH, а у випадку сплати внеску щоквартально розмір внеску за один квартал становить 33000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 3101 UAH.

Під час здійснення своєї професійної діяльності іноземний юридичний консультант **зобов'язаний**

інформувати всіх зацікавлених осіб про те, що він не є членом Палати адвокатів Угорщини і не може створювати уявлення про себе як про особу, яка має право здійснювати адвокатську діяльність із застосуванням положень національного законодавства Угорщини.

Вимоги до іноземного юридичного консультанта:

a) має дійсну ліцензію/свідоцтво на здійснення адвокатської діяльності за кордоном
b) не перебуває під кримінальним чи дисциплінарним провадженням в країні, зазначений у пункті (a)
в) уклав угоду про співпрацю з адвокатом, який здійснює індивідуальну практику, або адвокатським об'єднанням, які мають офіс в окрузі юрисдикції Регіональної палати адвокатів та утримують ці приміщення у стані, придатному для постійної практики іноземного юридичного консультанта
с) має дійсний поліс страхування професійної діяльності, який діє на території Угорщини та покриває збитки, які можуть бути заподіяні клієнту його діяльністю
d) відсутні визначені національним законодавством Угорщини підстави, які забороняють здійснювати адвокатську діяльність

Іноземний адвокат не може бути зареєстрований в реєстрі Палати адвокатів Угорщини як іноземний юридичний консультант у випадку, якщо він або його іноземне адвокатське бюро/об'єднання зареєстрували та відкрили на території Угорщини своє офіційне комерційне представництво.

Іноземний юридичний консультант може здійснювати діяльність виключно за дорученням (замовленням) угорського адвоката, який здійснює індивідуальну практику, чи дорученням угорського адвокатського об'єднання, з якими у нього укладено угоду про співробітництво.

Якщо це передбачено угодою про співробітництво, іноземний юридичний консультант має також право самостійно обирати доручення (замовлення) у сфері своєї діяльності.

Угода про співробітництво також може укладатися з іноземним адвокатським бюро/об'єднанням іноземного юридичного консультанта.

СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В УГОРЩИНІ

Відповідно до положень Закону Угорщини «Про адвокатську діяльність» № LXXVIII від 2017 року професійна діяльність адвоката підлягає обов'язковому страхуванню. Як уже згадувалось, однією з умов включення адвоката до членів Палати адвокатів Угорщини

є наявність дійсного поліса страхування його професійної діяльності.

У випадках закінчення терміну дії поліса страхування професійної діяльності адвоката або невчасного його продовження Палата адвокатів Угорщини має право виключити адвоката з числа членів Палати адвокатів та анулювати запис про нього в реєстрі Палати адвокатів.

Здійснення страхування професійної діяльності можливе:

- адвокатом самостійно;
- адвокатським об'єднанням, як роботодавцем щодо адвокатів, які в ньому працюють.

Здійснити страхування своєї професійної діяльності адвокати мають можливість:

- в Асоціації страхування професійної діяльності та взаємодопомоги адвокатів Угорщини;
- у комерційних страхових компаніях.

Станом на 2021 рік приблизно 90 % адвокатів є членами Асоціації страхування професійної діяльності та взаємодопомоги адвокатів Угорщини, а решта 10 % здійснюють страхування своєї професійної діяльності шляхом укладання договорів із комерційними страховими компаніями.

Асоціація страхування професійної діяльності та взаємодопомоги адвокатів Угорщини була заснована

в 1991 році. Єдиним засновником Асоціації виступає Палата адвокатів Угорщини.

Страхування професійної діяльності адвокатів в Угорщині покриває матеріальні збитки, нанесені адвокатом своєму клієнту, внаслідок неправомірної діяльності адвоката, яка порушує правила юридичного представництва та захисту, а саме внаслідок неналежного знання чи застосування положень законодавства або судової практики.

Згідно з положеннями законодавства Угорщини страхування професійної діяльності адвоката не охоплює відшкодування матеріальних збитків, нанесених адвокатом:

- під час здійснення суміжної адвокатської діяльності (діяльності рієлтора, представника в державних тендерах);
- у випадках притягнення адвоката до кримінальної відповідальності;
- у випадках використання адвокатом для власних потреб коштів клієнта, які були внесені на депозит адвоката;
- у всіх інших випадках, коли діяльність адвоката не підпадає під дію положень Закону Угорщини «Про адвокатську діяльність».

Порядок вступу до членів Асоціації страхування професійної діяльності та взаємодопомоги адвокатів Угорщини передбачає заповнення відповідної заяви, обрання страхового пакета та сплату мінімального вступного внеску, який у 2021 році становить 12000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 1133 UAH. Надалі щомісячні членські внески у 2021 році становлять 1000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 94 UAH.

Вартість страхування професійної діяльності залежить від обраного страхового пакета.

Страховий пакет № 1 (покриття завданої адвокатом шкоди до 13 000 000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 1 225 979 UAH).

Щоквартальний страховий платіж — 30000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 2914 UAH.

Річний страховий платіж — 118080 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 11135 UAH.

Страховий пакет № 2 (покриття завданої адвокатом шкоди до 16 000 000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 1 508 897 UAH).

Щоквартальний страховий платіж — 40500 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 3819 UAH.

Річний страховий платіж — 154560 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 14575 UAH.

Страховий пакет № 3 (покриття завданої адвокатом шкоди до 24 000 000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 2 263 346 UAH).

Щоквартальний страховий платіж — 60000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 5658 UAH.

Річний страховий платіж — 240000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 22633 UAH.

Страховий пакет № 4 (покриття завданої адвокатом шкоди до 50 000 000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 4 715 306 UAH).

Щоквартальний страховий платіж — 91500 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 8629 UAH.

Річний страховий платіж — 348360 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 32852 UAH.

Страховий пакет № 5 (покриття завданої адвокатом шкоди до 100 000 000 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 9 430 612 UAH).

Щоквартальний страховий платіж — 115500 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 10892 UAH.

Річний страховий платіж — 439560 HUF, що станом на березень 2021 року еквівалентно 41453 UAH.

У випадках зупинення адвокатської діяльності адвокат звільняється від сплати вартості страхового поліса, але щомісячно зобов'язаний сплачувати до Асоціації свій членський внесок.

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ АДВОКАТОМ У СУДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Олександр Чеботарьов,

адвокат, член Комітету з питань верховенства права НААУ

У статті досліджуються питання підтвердження адвокатом своїх повноважень в цивільному процесі, кримінальному процесі, адміністративному процесі, господарському процесі, справах про адміністративні правопорушення та питання підтвердження повноважень адвокатом, який надає правову допомогу в порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правову допомогу», а також окремі питання оформлення ордеру та довіреності.

АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ НОРМАТИВНИХ АКТІВ

Цивільний процес, адміністративний процес та господарський процес

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 62 Цивільного процесуального кодексу України, п. 4 ч. 1 ст. 59 Кодексу адміністративного судочинства України, п. 4 ч. 1 ст. 60 Господарського процесуального кодексу України повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Таким чином, законодавець надає право адвокату діяти альтернативно, тобто надати суду або довіреність, або ордер.

Виникає запитання: адвокату потрібно надати оригінали зазначених документів чи достатньо надати копії документів?

Відповідь на це запитання надає Велика Палата Верховного Суду.

Так, згідно з постановою Великої Палати Верховного Суду від 01.07.20 р., справа № 320/5420/18, повноваження адвоката як представника сторони можуть бути підтверджені як оригіналом ордеру або довіреністю (оригіналом)

цієї сторони, що посвідчує такі повноваження, або їх копією, засвідченою у визначеному законом порядку, зокрема особою, яка має повноваження на засвідчення копії.

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат має право, зокрема, посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів.

Згідно з рішенням РАУ № 162 від 04.08.17 р. відмітка про посвідчення копії ордеру на надання правової допомоги має складатися зі слів «Згідно з оригіналом», особистого підпису адвоката (або керівника адвокатського об'єднання / адвокатського бюро, у випадку якщо ордер видається адвокатським об'єднанням / адвокатським бюро), який засвідчує копію, його ініціалів та прізвища, а також дати засвідчення копії.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СПРАВИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Відповідно до ст. 50 Кримінального процесуального кодексу України¹ повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

¹ Далі за текстом — КПК.

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Установлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається.

Свого часу питання застосування зазначеної норми процесуального закону було досить дискусійним, допоки Верховний Суд не прийняв відповідну постанову.

Згідно з постановою Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.11.19 р., справа № 648/3629/17, відповідно до чинного національного законодавства повноваження адвоката у кримінальному провадженні слід вважати належним чином підтвердженими, якщо захисник до свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю надав хоча б один із документів, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК, а саме: або ордер, виданий відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», або договір із захисником, або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Відповідно до ч. 2, 4 ст. 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення повноваження адвоката на участь у розгляді справи підтверджуються довіреністю на ведення справи, посвідченою нотаріусом або посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності, або ордером чи дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором про надання правової допомоги. До ордера обов'язково додається витяг з договору, в якому зазначаються повноваження адвоката або обмеження його прав на вчинення окремих дій як захисника. Витяг засвідчується підписами сторін. Повноваження адвоката, призначеного Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги², підтверджуються дорученням, що видається Центром.

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ АДВОКАТОМ, ЯКИЙ НАДАЄ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ПОРЯДКУ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ»

Згідно з ч. 3 ст. 21 Законом України «Про безоплатну правову допомогу» повноваження адвоката підтверджуються дорученням Центру БВПД та довіреністю відповідно до вимог процесуального законодавства.

Таким чином, адвокат, який надає правову допомогу в порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правову допомогу» на підтвердження своїх повноважень, повинен надати два документи: доручення та довіреність.

Відповідно до ухвали Верховного Суду від 09.07.20 р., справа № 813/2924/17, належними доказами на підтвердження повноважень адвоката на надання безоплатної вторинної правової допомоги фізичній особі (у тому числі представництва її інтересів у суді, права підпису та подання процесуальних документів тощо) є оригінал або засвідчена у визначеному законом порядку копія доручення Центру БВПД, який прийняв рішення про надання зазначеній особі безоплатної вторинної правничої допомоги, та оригінал або засвідчена у визначеному законом порядку копія довіреності на представництво інтересів фізичної особи адвокатом, визначеним у дорученні, посвідчена нотаріально або посадовою особою зазначеного Центру. Саме собою доручення Центру БВПД за відсутності довіреності підписаної особою, яка звернулася за отриманням такої допомоги, не підтверджує повноважень адвоката на подання касаційної скарги.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОФОРМЛЕННЯ ОРДЕРА ТА ДОВІРЕНОСТІ

У довіреності не потрібно зазначати про те, що довірена особа має статус адвоката

Відповідно до постанови Верховного Суду від 12.10.18 р., справа № 908/1101/17, жодна норма Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не встановлює, що в довіреності, виданій на ім'я фізичної особи — адвоката, обов'язково зазначається про те, що такий представник є саме адвокатом. Не містить таких вимог ні Господарський

² Далі за текстом — Центр, Центр БВПД.

процесуальний кодекс України, ні Цивільний кодекс України, якими врегульовано питання представництва за довіреністю. У зазначеному аспекті важливим є, щоб особа, яка здійснює представництво за довіреністю, мала статус адвоката та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Тоді як довіреність визначає лише повноваження адвоката, межі наданих представникові прав та перелік дій, які він може вчиняти для виконання доручення.

Згідно з рішенням РАУ № 28 від 12.04.19 р. наявність у особи, яка надає правову (правничу) допомогу, статусу адвоката (який підтверджується наявністю свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та витягом з ЄРАУ), незалежно від того, зазначено це у довіреності чи ні, визначає можливість здійснення всіх прав та можливостей, пов'язаних із цим статусом.

Адвокатське бюро / адвокатське об'єднання не зобов'язане використовувати печатку при оформленні ордеру

Згідно з рішенням РАУ № 118 від 21.09.19 р. підпис керівника адвокатського бюро / адвокатського об'єднання може бути скріплений відтиском печатки адвокатського бюро / адвокатського об'єднання за її наявності. Вимоги щодо обов'язкового використання печатки не передбачені Положенням про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженим рішенням РАУ від 12.04.19 р. № 41, та відповідно до чинного законодавства є незаконними.

Водночас Верховний Суд в ухвалі від 13.11.19 р., справа № 826/16433/18, дійшов такого висновку: обов'язкові вимоги до ордеру зазначені в п. 10 Положення, серед яких є обов'язкова вимога про скріплення ордеру печаткою юридичної особи. Пункт 12 Положення передбачає можливість відсутності такої печатки, однак, враховуючи той факт, що суд не наділений повноваженнями та обов'язком установлювати наявність або відсутність у юридичної особи печатки, про факт відсутності печатки у юридичної особи суду має бути повідомлено представником. Проте ні з тексту заяви про поновлення строку та прийняття касаційної скарги, ні з тексту самої касаційної скарги, ні з тексту Статуту адвокатського об'єднання (копія якого долучена до матеріалів касаційної скарги) не зрозуміло, чи має адвокатське об'єднання печатку юридичної особи. За наведених обставин касаційну

скаргу необхідно повернути заявнику, оскільки її підписано особою, яка не надала засвідчений належним чином документ, що підтверджує її повноваження.

Таким чином, Верховний Суд наголошує на тому, що потрібно надати суду належний та допустимий доказ на підтвердження тієї обставини, що адвокатське бюро / адвокатське об'єднання не використовує у своїй діяльності печатку.

Номер посвідчення адвоката України, ким та коли воно видане, є обов'язковими реквізитами ордеру

Згідно з рішенням РАУ № 98 від 20.09.19 р. номер посвідчення адвоката України, ким та коли воно видане є обов'язковими реквізитами ордеру. При генерації ордеру у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному вебсайті НААУ www.unba.org.ua графа «посвідчення адвоката» заповнюється автоматично. У випадку якщо під час генерації ордеру графа «посвідчення адвоката» не заповнилась автоматично, це означає, що відповідні відомості адвоката відсутні в Єдиному реєстрі адвокатів України. У такому випадку для зручності в роботі адвокат повинен оновити відомості про себе в ЄРАУ, а доти вправі вносити ці дані вручну.

Оформлення ордеру про надання правової допомоги в разі залучення адвоката адвокатським об'єднанням або адвокатським бюро на договірних засадах

Відповідно до рішення РАУ № 97 від 20.09.19 р., у разі залучення адвокатським об'єднанням до виконання укладених договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах, залучений адвокат може як самостійно видати ордер (якщо це передбачено договором між адвокатським об'єднанням та таким адвокатом), так і адвокатське об'єднання може видати такому адвокату ордер від імені адвокатського об'єднання.

Адвокат у своїй діяльності не зобов'язаний використовувати роздрукування ордеру в кольоровому вигляді

Згідно з рішенням РАУ № 68 від 26.06.19 р. Положенням не передбачено обов'язку адвоката щодо роздрукування ордеру у кольоровому та/або чорно-білому вигляді. Отже, адвокат вправі роздруковувати ордер як у чорно-білому, так і в кольоровому вигляді на власний розсуд.

Зазначення в ордері інформації про наявність чи відсутність обмежень повноважень адвоката, якщо такі передбачені договором про надання правничої (правової) допомоги

Згідно з рішенням РАУ № 68 від 26.06.19 р., якщо адвокатом заповнюється ордер у письмовій формі, зазначення обмежень повноважень, якщо такі передбачені договором про надання правничої (правової) допомоги, є обов'язковим. У випадку якщо ордер генерується через «Особистий кабінет адвоката» на офіційному вебсайті НААУ www.unba.org.ua, такі дані зазначаються адвокатом та генеруються автоматично.

Відповідно до постанови Верховного Суду від 04.03.21 р., справа № 640/1498/19, обмеження повноважень адвоката в ордері зазначається тільки тоді, коли вони встановлені договором про надання правової допомоги.

Зазначення в ордері інформації щодо договору про надання правової допомоги

Згідно з ухвалою Верховного Суду від 04.09.19 р., справа № 826/17441/18, повноваження адвоката можуть бути підтверджені ордером на надання правничої (правової) допомоги, але тільки в разі наявності посилання в такому на чинний договір про надання правової допомоги, що в такому випадку разом із зазначенням інших обов'язкових реквізитів легітимізує цей ордер.

Щодо заповнення в ордері графи «Назва органу, в якому надається правова допомога»

Відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду від 05.06.19 р., справа № 9901/847/18, законодавець чітко відокремив судові органи як такі, що повинні бути окремо зазначені в ордері на надання правової допомоги, зокрема в графі «Назва органу, в якому надається правова допомога». Отже, в ордері на надання правової допомоги має бути зазначено не абстрактний орган державної влади, а конкретна назва такого органу, зокрема суду.

Незамінність договору про надання правової допомоги та можливість оформлення ордера на підставі усної угоди з клієнтом

Згідно з рішенням РАУ № 57 від 12.04.19 р. ордер на надання правової допомоги не замінює договору про надання правової допомоги, який є підставою для здійснення адвокатської діяльності, а є лише документом, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги клієнту. Водночас ордер може бути оформлений адвокатом на підставі усної угоди з клієнтом, що перебуває, зокрема, у слідчому ізоляторі, але у найближчий можливий строк адвокат зобов'язаний укласти з клієнтом договір про надання правової допомоги у письмовій формі.

Аналіз судової практики свідчить про те, що не всі адвокати у своїй діяльності враховують вищевикладене.

Для належного підтвердження повноважень у суді адвокат повинен неухильно дотримуватись вимог чинного законодавства України, рішень РАУ та правозастосовчої практики Верховного Суду.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА БЕРЕЗЕНЬ — КВІТЕНЬ 2021 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Протягом березня до Комітету надійшло **12 звернень** про порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. Комітет підготував **11 відповідей** на ці та попередні звернення, **7** з яких було надіслано правоохоронним органам.

Комітет також підготував аналітичні матеріали щодо окремих порушень професійних прав адвокатів та гарантій їхньої діяльності. Ознайомитися детальніше можна за посиланням: URL: cutt.ly/HcFymcA.

Протягом березня на каналі Комітету в Youtube «Світ крізь погляд адвоката» було опубліковано чотири нових відео, присвячених порушенню професійних прав адвокатів в Україні. Ознайомитись з відео можна за посиланням: URL: cutt.ly/zcFuzSr.

КОМІТЕТ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Комітет відзвітував про свою діяльність за 2020 рік. Протягом 2020 року Комітет здійснював діяльність одночасно за декількома напрямками:

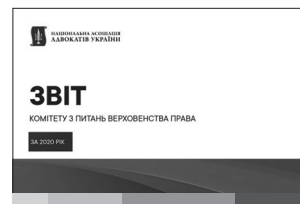
— організація та проведення семінарів, конференцій, тренінгів та інших заходів НААУ;

— участь у підготовці позицій НААУ до проєктів законів України.

Ознайомитися детальніше можна за посиланням: URL: cutt.ly/RcWRvTR.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Комітет презентував Звіт, в якому представив узагальнену інформацію про результати діяльності та досягнення Комітету у 2020 році.

Протягом звітного періоду члени Комітету, зокрема, долучилися до участі у 8 масштабних заходах, серед яких: спільне засідання Голів Комітетів НААУ, присвячене обговоренню проблеми активізації порушень прав адвокатів з боку правоохоронних органів та суддів ВАКС; міжнародний семінар-практикум на тему: «Юридичні наслідки визнання нормативного акта неконституційним для захисту прав людини в адміністративному судочинстві»; круглий стіл на тему: «Актуальні виклики в діяльності Вищого антикорупційного суду».

Голова Комітету Марина Ставнійчук взяла участь у пленарному засіданні Великої палати Конституційного Суду у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», яке відбулося 6 жовтня 2020 року. Під час пленарного засідання Голова Комітету представила позицію НААУ з означеного питання.

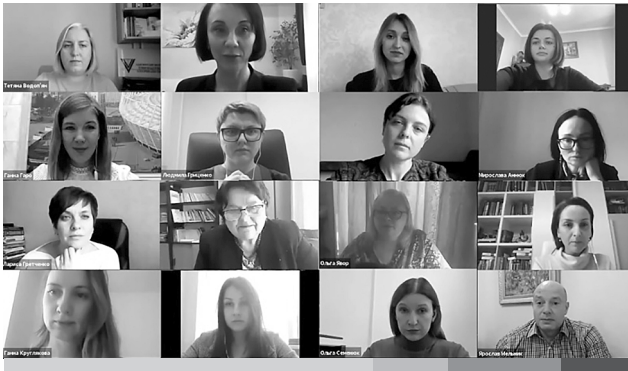
Комітетом також було підготовлено Бюлетень Комітету за 2020 рік.

Детальніше зі Звітом про діяльність Комітету можна ознайомитись за посиланням: URL: bodia.online/fqAMPQ.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

У НААУ за ініціативою Комітету 31 березня відбулася дискусія щодо обмеження розірвання шлюбу в період вагітності або протягом одного року після народження дитини. На початку заходу з вітальним словом виступила Голова Комітету **Ганна Гаро**, яка зазначила:

«Комітет з сімейного права НААУ завжди тримає руку на пульсі в напрямку актуальних та можливих змін законодавства. А тому, дізнавшись про ідею законопроекту від колег з Асоціації жінок-юристок «Юрфем» спільно з народними депутатами щодо можливого скасування обмеження пред'явлення позову про розірвання шлюбу під час вагітності або протягом 1 року після народження дитини, а також не-застосування заходів примирення подружжя судом у тих випадках, коли є ознаки вчинення домашнього насильства, ми вирішили детально розібратися в питаннях, пов'язаних із тематикою заходу, для на-працювання позиції з цього приводу, яку в подальшому надішлемо до компетентних та зацікавлених структур».

Модератором заходу стала **Світлана Савицька**, заступник Голови Комітету, адвокат, к. ю. н., яка зазначила, що вказані питання стали актуальними для обговорення серед адвокатів крізь призму матеріального і процесуального права, зважаючи на цінності інституту сім'ї в нашій країні.

Доповідачами були: адвокати, члени Комітету: **Христина Кіт, Ірина Попіка, Ольга Філатова, Ольга Семенюк, Людмила Гриценко, Лариса Гретченко, Тетяна Водоп'ян, Ганна Круглякова**, а також запрошені науковці та експерти: **Зорислава Ромовська, Ярослав Мельник, Ольга Явор, Марія Менджул, Неллі Голубєва, Євген Харитонов, Інна Севрюкова**.

За результатами проведення круглого столу учасники узгодили Резолюцію, в якій відзначили, а також наголосили на необхідності внесення змін до законодавчого врегулювання практичних та процесуальних питань щодо обмеження розірвання шлюбу в період вагітності або протягом одного року після народження дитини.

З текстом Резолюції та деталями обговорення можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/VcDhWO1.

5 квітня Комітет провів засідання. На зустрічі обговорили підсумки діяльності Комітету за 1 квартал поточного року, а також затвердили план діяльності на наступні періоди.

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

15 березня члени Комітету взяли участь у круглому столі, присвяченому вдосконаленню правових підстав застосування поліцейськими електрошокових пристроїв контактної та контактної-дистанційної дії. Під час заходу, серед іншого, обговорювалася концепція, запропонована проектом Закону «Про внесення змін до статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» (реєстр. № 4375).

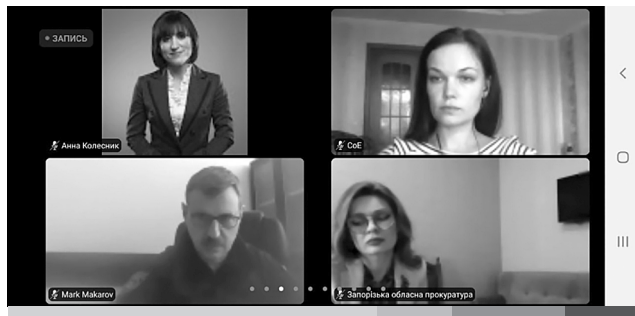

29 березня Голова Комітету Ганна Колесник долучилася до засідання Комітету ВРУ з соціальної політики та захисту прав ветеранів.

2 квітня члени Комітету взяли участь у онлайн-зустрічці з депутатом Ларисою Білозір — заступником Голови Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування випадків та причин

порушення прав дитини під час здійснення децентралізації повноважень з питань охорони дитинства, реформування системи закладів інституційного догляду та виховання, реалізації права дитини на сімейне виховання та усиновлення, розвитку (модернізації) соціальних послуг.

8 квітня члени Комітету взяли участь у презентації дослідження аналізу нормативно-правової бази щодо впровадження моделі Барнахус, а також обговорення практичних аспектів функціонування такої моделі в Україні.

За період березень-квітень відбулося 2 засідання Комітету, які були присвячені діяльності Комітету та обговоренню нагальних питань у сфері захисту прав людини.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

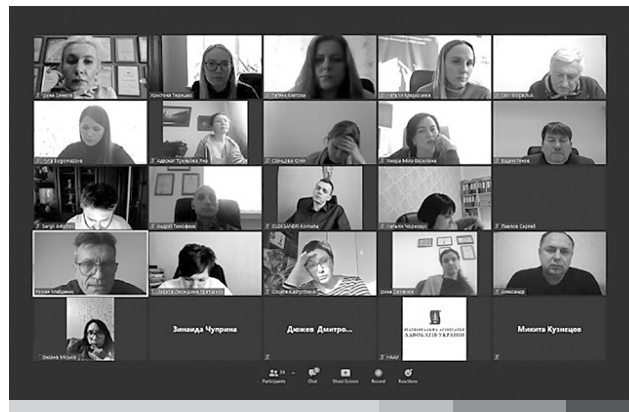
Комітет відзвітував про свою діяльність за 2020 рік. У зв'язку із запровадженням карантинних обмежень Комітет одним із перших почав застосовувати онлайн-технології, брав участь у панельних дискусіях та заходах в режимі онлайн, що були організовані державними органами, міжнародними та вітчизняними організаціями.

Ознайомитися детальніше можна за посиланням: URL: cutt.ly/KcWaVVz.

КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Комітет провів засідання, яке відбулося 26 березня в НААУ. На ньому обговорили кварталний

звіт та запланували роботу Комітету на наступний квартал. Зокрема, до Міжнародного дня захисту дітей (1 червня) та до Дня медичного працівника (20 червня) передбачено проведення на базі ВША НААУ марафону вебінарів, а також розроблення проєкту «Загальні положення про медичні послуги: законодавство, доктрина, практика» в межах рекодифікації ЦК України.

Окрім того, на засіданні обговорили складні питання, пов'язані з реалізацією програми медичних гарантій і виконання договорів про медичне обслуговування населення, договірну відповідальність і захист прав людини. Тому сплановано проведення круглого столу, аби виробити адвокаційну стратегію з окреслених питань.

Голову Комітету **Ірину Сенюту** обрали до складу Професійно-етичної комісії Поважної Ради Ордена Святого Пантелеймона. До складу Професійно-етичної комісії входять найкращі представники медичної професії, зокрема видатні фахівці медичної спільноти із бездоганною репутацією та авторитетні представники духовенства.

Детальна інформація за посиланням: URL: cutt.ly/rc40GRk.

Комітет підготував науково-практичний висновок до низки проєктів законів.

2 березня до НААУ звернувся Комітет ВРУ з питань гуманітарної та інформаційної політики щодо надання експертних висновків до законопроєктів: № 5122 від 22.02.2021; № 5122-1 від 22.02.2021; № 5122-2 від 25.02.2021; № 5123 від 22.02.2021; № 5123-1 від 25.02.2021; № 5131 від 22.02.2021. Вказані проєкти законів спрямовані на вирішення складних питань, які

пов'язані з реалізацією прав дітей на доступ до лікарських засобів і з юридичною відповідальністю за порушення встановленого порядку реалізації лікарських засобів.

Зважаючи на особливу сенситивність сфери та важливість тематики, з огляду на пропонування законодворцем алгоритм, Комітетом був проведений аналіз проєктів законів і складений науково-практичний Висновок. З текстом Висновку можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/4c400Zt.

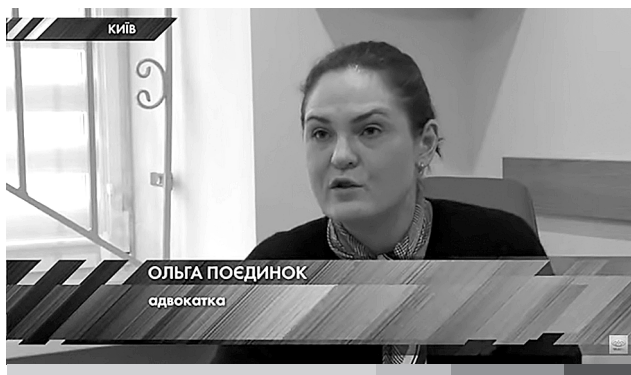
7 квітня **Ірина Сенюта** взяла участь як лектор в онлайн-семінарі для суддів місцевих та апеляційних загальних судів на тему «Судова експертиза як складова доказової бази судочинства», організованому Львівським регіональним відділенням Національної школи суддів України.

Детальна інформація за посиланням: URL: cutt.ly/tc42eMX.

11 березня **Оксана Кашинцева** провела онлайн-лекцію для студентів Вінницького медичного університету на тему «Етико-правові аспекти комунікації лікаря і пацієнта». Під час лекції обговорили зі студентами етичні аспекти спілкування лікаря з пацієнтом, а також про оціночні судження у висловлюваннях.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Заступник Голови Комітету Ольга Поєдинок надала коментар «Магнолії-ТВ» щодо необхідності правового врегулювання питання цивільного партнерства в Україні.

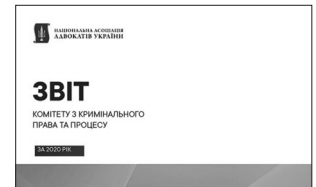

Детальніше ознайомитися з відео можна за посиланням: URL: youtu.be/OGvML-OwQvc.

КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Комітет відзвітував про результати діяльності у 2020 році.

Детальніше зі Звітом про діяльність Комітету можна ознайомитись за посиланням: URL: bodia.online/vYajFs.

У рамках діяльності Комітету з кримінального права та процесу НААУ Заступником Голови Комітету Юрієм Бауманом підготовлено серію оглядів практики Верховного Суду за найбільш актуальними категоріями справ.

Першим Комітет презентував огляд судової практики ВС щодо застосування глави 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії» та провокації вчинення злочину.

У виданні проаналізовано 100 актуальних правових позицій Верховного Суду, що стосуються питань правової регламентації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та провокації вчинення злочину.

Детальніше з оглядом можна ознайомитися за посиланням: URL: bodia.online/oyDvgJ.

8 квітня члени Комітету **Костянтин Карелов та Михайло Гончаров** взяли участь в організованій Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів онлайн-зустрічі. Захід було присвячено обговоренню необхідності внесення змін до Кримінального кодексу України у частині приведення положень вказаного законодавчого акта, якими передбачено відповідальність за вчинення правопорушень у сфері екологічної

безпеки та безпеки довкілля, у відповідність до положень директив ЄС. За наслідками проведення зустрічі було вирішено створити робочу групу за участю представників НААУ, профільних комітетів ВРУ, Національної поліції, органів прокуратури, інших органів, які займаються напрацюванням проєкту відповідних змін до законодавства України про кримінальну відповідальність.

КОМІТЕТ З ІТ-ПРАВА

Зважаючи на швидкість технологічного розвитку й зміни у законодавстві ІТ-сфери та з метою сприяння розвитку ІТ-права, поширенню спеціалізованих практик, захисту прав людини та приведенню законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів у сфері ІТ-технологій Розпорядженням Голови НААУ, РАУ **Головою Комітету з ІТ-права** призначено адвоката **Артема Афяна**.

Артем Афян, адвокат, один із засновників та керуючий партнер адвокатського об'єднання «Juscutum». Займається впровадженням інновацій у сферу надання юридичних послуг. Є автором ідеї першого мобільного додатка адвокатського захисту. Виступає за легалізацію Bitcoin в Україні. Неодноразово здійснював юридичний супровід державних інвестиційних проєктів у сфері інформатизації. Постійний учасник робочих і ініціативних груп з розробки законопроектів, спрямованих на лібералізацію в економіці і захист інвестицій в Україні. Є членом експертної ради при Комітеті ВРУ з питань інформатизації та інформаційних технологій, Комітету Інтернет-асоціації України з інтелектуальної власності, Головою юридичного комітету Асоціації підприємств інформаційних технологій України та консультантом Прем'єр-міністра України з питань цифрової економіки. Автор аналітичних публікацій у ділових, професійних ЗМІ.

«ІТ на сьогодні розвивається надзвичайно динамічно і надає багато викликів для сучасних адвокатів. У межах Комітету ми спробуємо налагодити зв'язки з усіма напрямками розвитку ІТ та долучити адвокатів до вирішення сучасних проблем у цій сфері. Будемо працювати по всьому спектру, починаючи від кіберспорту й закінчуючи криптовалютою. У наших планах є не просто внутрішня робота серед адвокатів, а й налагодження зв'язків з основними гравцями для того, щоб адвокати отримували практичні знання та навички», — зазначає про активізацію роботи Комітету Артем Афян.

КОМІТЕТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

З ініціативи Комітету 17 березня відбувся **IP-breakfast на тему «Принципи. Мораль. ТМ. Позначення, які протирічать публічному порядку та принципам моралі»**. На сніданку говорили про відомих та специфічних персон, антисоціальні явища крізь призму інтелектуальної власності. Крім того, розглянули політичні аспекти позначень. Також спікер **Аліна Сероштан-Татарінова** поділилася зі слухачами актуальною практикою Апеляційної палати, судів України та ЄСПЛ.

Голова Комітету **Микола Потоцький** та його заступник **Сергій Барбашин** узяли участь 31 березня 2021 року у круглому столі на тему: *«Інтелектуальна власність: розвиток законодавства та еволюція господарського судочинства»*, організованому Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду та у співпраці з проєктом Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя» з нагоди святкування 30-річчя господарської юрисдикції.

Під час заходу розглядали питання створення Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності, еволюції правової охорони інтелектуальної власності в Україні, практичні проблеми, що виникають під час розгляду спорів, що пов'язані із захистом цих прав, а також міжнародні аспекти та стандарти захисту.

Голова Комітету **Микола Потоцький** надав інтерв'ю для видання «Закон і Бізнес», у якому відповів на запитання — «Через що гальмується початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності? Що являє собою NOIV і для чого він нам? Чи потрібні базові знання про інтелектуальну власність представникам різних спеціальностей?»

Перегляд інтерв'ю на сайті НААУ: URL: cutt.ly/IxAoJ3F.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

За ініціативою Комітету **16 березня** в НААУ відбулась відкрита зустріч-обговорення «**Тем-антирейд, нові можливості**».

Модераторами заходу виступили: **Сергій Хільченко**, Голова Комітету, та **Олександр Світличний**, член вищевказаного Комітету. Спікерами на заході були: **Віктор Дубовик**, керівник Офісу протидії рейдерству, та **Дмитро Луценко**, експерт з правових питань забезпечення діяльності Тимчасової спеціальної комісії ВРУ з питань захисту інвесторів.

Члени Комітету зацентрували увагу на тому, що немає чіткої процедури отримання адвокатами відомостей з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

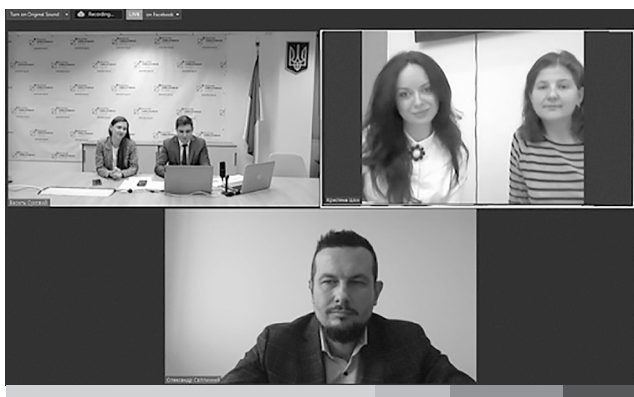
Враховавши численні прохання адвокатів щодо отримання відомостей з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Міністерство юстиції України розписало чіткий алгоритм дій взяття адвокатами відомостей з Реєстру.

Порядок отримання адвокатами інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно за посиланням: URL: cutt.ly/UxqP1J3.

16 березня представники Комітету Хільченко С. С., Духонченко М. С. та Світличний О. Б. взяли участь у роботі підкомітету з питань КПК та оперативно-розшукової діяльності Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності.

19 березня представники Комітету Хільченко С. С., Світличний О. Ю., Антоненко І. В. провели робочу зустріч з Міністерством цифрової трансформації України. Були погоджені напрямки взаємодії НААУ з Міністерством, опрацьовано план проведення спільних заходів.

За ініціативою Комітету спільно з Радою бізнес-омбудсмена та Комітетом господарського права та захисту бізнесу при РАХО **7 квітня 2021 року** в НААУ відбувся вебінар «**Big travel РБО**». Модераторами заходу виступив **Олександр Світличний**, член Комітету. Спікерами на заході були: директор з комунікацій РБО **Ірина Станіславська**, інспектор РБО **Василь Суховий**, а також

Голова Ради адвокатів Харківської області **Вікторія Гайворонська** та Голова Комітету господарського права та захисту бізнесу при РАХО **Кристина Шох**. У ході доповіді **Василь Суховий** розповів про засади діяльності і можливості Ради бізнес-омбудсмена. Крім того, було презентовано актуальну статистику звернень до РБО, зокрема й щодо Харківщини. **Кристина Шох** доповіла про практичний стан розгляду кейсів на Харківщині, реальну дієвість інституту РБО на власних прикладах. Також доповідачем наведені приклади застосування вже прийнятих рішень РБО до наново виникаючих спорів з державними органами. За результатами заходу учасники погодили майбутню співпрацю.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

Комітет відзвітував про свою діяльність за 2020 рік. Не будемо змінювати традицію та запрошуємо всіх адвокатів до співпраці з Комітетом у 2021 році. Слідкуйте за анонсами, бо ми вже сьогодні готуємо для вас корисні й цікаві презентації з актуальних питань.

Ознайомитися детальніше можна за посиланням: URL: cutt.ly/YcWy9Rx.

Комітет активно долучився до роботи зі зверненнями, що надходили до НААУ.

Так, на початку березня Комітет опрацював лист ДПС України щодо надання пропозицій до переліку витрат, які можуть бути враховані при визначенні сукупного чистого доходу осіб, що провадять незалежну адвокатську діяльність.

За результатами опрацювання НААУ дійшла висновку, що найкращим буде рішення про розширення переліку витрат, які можуть бути враховані при визначенні сукупного чистого доходу адвокатів. При цьому базова ідея зведена до того, що у питанні віднесення до складу адвокатських витрат має бути дотримано такі базові умови: *перелік витрат повинен бути примірним як орієнтир для адвокатів та податкових органів і містити невичерпний перелік таких витрат.*

Також Комітетом було розглянуто звернення адвоката з проханням посприяти у вирішенні проблемних питань під час підготовки нормативно-правових актів і тих, що вже прийняті щодо оподаткування доходів та сплати єдиного соціального внеску, зокрема, адвокатами як самозайнятими особами.

Зважаючи на важливість питання оподаткування доходів та сплати єдиного соціального внеску для всієї адвокатської спільноти, Комітетом було проведено правовий аналіз нормативно-правових актів, які здійснюють регулювання відносин у вищезазначеній сфері.

За результатами правового аналізу НААУ було напрацьовано ряд зауважень та пропозицій до:

— наказу Міністерства доходів і зборів України від 16.09.2013 № 481 «Про затвердження типової форми, за якою здійснюється облік доходів і витрат фізичними особами — підприємцями і фізичними особами, які провадять незалежну професійну діяльність, та Порядку її ведення»;

— проекту наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження типової форми, за якою здійснюється облік доходів і витрат фізичними особами — підприємцями і фізичними особами, які провадять незалежну професійну діяльність, та Порядку її ведення».

Обидва опрацьовані питання є вкрай важливими для всіх адвокатів України, оскільки вони впливатимуть на оподаткування адвокатської діяльності.

Онлайн-зустріч на тему: «Скарги бізнесу, пов'язані з карантинними обмеженнями: досвід РБО» відбулася 12 березня 2021 року в НААУ за ініціативою Комітету з питань митного та податкового права спільно з Радою бізнес-омбудсмена. Модератором заходу виступила **Ірина Кальницька** — адвокат, заступниця Голови Комітету, як доповідачі участь узяли: **Олена Чорна** та **Юлія Михайлюк** — інспектори Ради бізнес-омбудсмена.

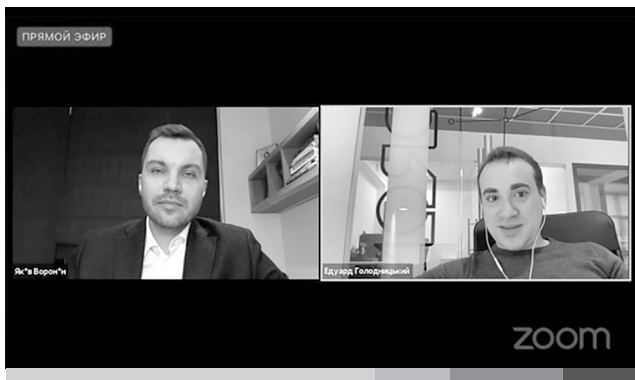

Під час дискусії інспектори РБО розказали, із якими проблемами підприємці зверталися до Ради бізнес-омбудсмена в частині карантинних обмежень, а також висвітлили питання динаміки й особливостей розгляду скарг бізнесу у звичайний та кризовий рік.

За ініціативою Комітету **8 квітня 2021 року** в НААУ відбулося відкрите засідання на тему: «**Податкова амністія чи безподаткова ліквідація контрольованих іноземних компаній**». Модератором заходу виступив **Яків Воронін**, Голова Комітету. Запрошеним спікером був **Едуард Голодницький** — адвокат з міжнародного права, Президент ІАА.

Під час прямого ефіру надали відповіді на такі запитання, як:

- Ставки спецбору та чи потрібно сплачувати військовий збір?
- Як амністувати готівку та золото, позичену готівку, нерухомість, корпоративні права?
- Які активи отримують «нульову» ставку і чому ця норма потребує доопрацювання?
- Чи підпадають під амністію співучасники податкових схем з виплатою зарплати у «конверті»?
- Чи впливає податкова амністія на спрощення банківського комплаєнсу щодо спеціальних рахунків?

— Безподаткова ліквідація контрольованих іноземних компаній.

— Порівняння умов по податках та боротьба з легалізацією грошових коштів.

За результатами проведеної зустрічі доповідачі вирішили продовжити публікацію ефірів, щоб тримати адвокатів у курсі актуальних податкових новин.

КОМІТЕТ З ВИБОРЧОГО ПРАВА

Розпорядженням Голови НААУ, РАУ від 31 березня 2021 року створено Комітет з виборчого права, **Головою** якого призначено адвокатку **Аллу Басалаєву**.

«Для України як демократичної держави велике значення має приведення українського виборчого законодавства та практики проведення виборів у відповідність до найкращих світових виборчих стандартів. Розвиток політичного і суспільного життя та практика проведення виборів диктує необхідність подальшої суттєвої новелізації низки інститутів виборчого законодавства.

НАЦІОНАЛЬНА
АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ

АЛЛА БАСАЛАЄВА

ГОЛОВА КОМІТЕТУ З ВИБОРЧОГО ПРАВА НААУ

Зокрема, це стосується виборчих систем, які застосовуються на тих чи інших виборах — загальнодержавних чи місцевих, процедури складання та уточнення списків виборців на основі Державного реєстру виборців, доопрацювання потребує законодавче регулювання передвиборної агітації тощо», — зауважила новопризначена Голова Комітету з виборчого права НААУ.

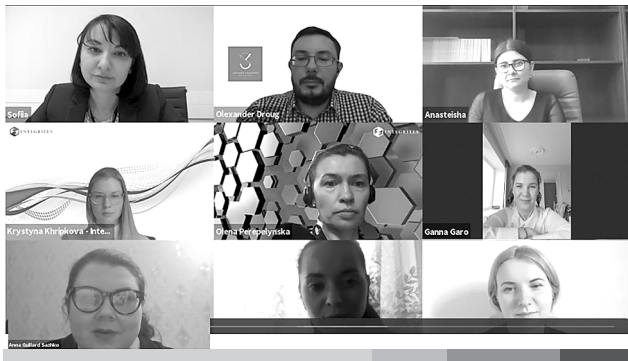
Зазначимо, що Алла Басалаєва — адвокат, викладач кафедри конституційного та адміністративного права Національного авіаційного університету та Вищої школи адвокатури, заслужений юрист України, має дві вищі освіти та 20-річний досвід роботи в галузі права. Понад 7 років працювала в юридичному управлінні

Центральної виборчої комісії, а з 2012 до 2018 — суддя Дарницького районного суду міста Києва, ексклєнєння Центральної виборчої комісії.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

1 квітня відбулося перше установче засідання Комітету, під час якого члени Комітету запланували свою діяльність на 2021 рік. Серед іншого, запланували підписання меморандумів з іноземними організаціями.

9 квітня Голова Комітету Олена Перепелинська взяла участь у засіданні підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів Комітету ВРУ з питань правової політики. Засідання було присвячене обговоренню поправок до другого читання проєкту Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до третейського розгляду» (реєстр. № 3411 від 29.04.2020).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

30 березня відбулося засідання Комітету, під час якого члени Комітету обговорили необхідність доопрацювання законопроєктів щодо спрощення доступу до БПД. Зокрема, членами Комітету було прийнято рішення, що законопроєкти «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги та підвищення якості її надання» від 19.02.2021 № 5107 та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги та підвищення якості її надання» від 09.03.2021 № 5107-1 були підготовлені та зареєстровані без участі адвокатської

спільноти, тому мають бути направлені на доопрацювання.

9 квітня Голова Комітету Олександр Дроздов взяв участь у засіданні підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів Комітету ВРУ з питань правової політики. Засідання було присвячене обговоренню поправок до другого читання проєкту Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до третейського розгляду» (реєстр. №3411 від 29.04.2020).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

З метою об'єднання зусиль адвокатської спільноти у напрямку сприяння підвищенню якості правової допомоги в Україні, Комітет з питань юридичної освіти реорганізовано у Комітет з питань юридичної освіти та науки, який забезпечуватиме більш активний вплив НААУ на процеси реформування юридичної освіти та науки.

Відповідним розпорядженням Голови НААУ, РАУ від 31 березня 2021 року також затверджено персональний склад цього Комітету: Голова — Аркуша Лариса Ігорівна, адвокат, доктор юридичних наук, професор, стаж педагогічної роботи у вищих

навчальних закладах освіти III-IV рівнів акредитації, зокрема в Національному університеті «Одеська юридична академія», складає більш ніж 20 років. Члени комітету: адвокати, науковці зі значним досвідом науково-педагогічної роботи — Волошина Владлена Костянтинівна, Свида Олексій Георгійович, Крусян Анжеліка Романівна, Славицька Антоніна Керимівна, Торбас Олександр Олександрович, Цехан Дмитро Михайлович.

Комітет планує зосередитися на багатопрофільній співпраці із закладами вищої освіти та науковими установами, спрямованій на створення та впровадження спільних програм для майбутніх і молодих адвокатів, розробці спільних проєктів з метою якісного наукового супроводу адвокатської діяльності.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

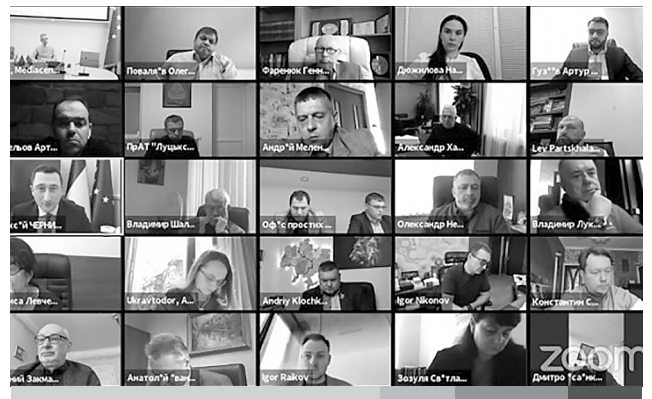
Комітет відзвітував про свою діяльність за 2020 рік. Комітет провів більше 10 заходів за напрямом підвищення кваліфікації адвокатів спільно з ВША НААУ. Члени Комітету активно долучилися до марафонів, семінарів, круглих столів, предметом обговорення яких є аграрне та земельне право. Адвокатами було написано понад 30 наукових статей з профільної тематики.

30 березня відбулося засідання Комітету в режимі онлайн. Під час засідання обговорювалися майбутні заходи Комітету, співпраця з Ліга360: Адвокат НААУ, підготовка до Антирейдерського форуму з проєктом АГРО, участь у круглому столі, організованому КГС ВС щодо реєстрації, зміни у персональному складі Комітету.

КОМІТЕТ З БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

26 березня Голова Комітету **Олег Поваляєв**, його заступник **Олег Курчин** та член Комітету **Інна Яремова** взяли участь у круглому столі на тему: «Реформування системи архітектурно-будівельного контролю в Україні». Організатором заходу був Комітет ВРУ з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування спільно з Міністерством розвитку громад та територій України, Конфедерацією будівельників України, асоціаціями органів місцевого самоврядування.

Учасники круглого столу обговорили актуальні питання та повноваження органів місцевого самоврядування з питань здійснення архітектурно-будівельного контролю та нагляду, провели аналіз існуючих корупційних ризиків у сфері містобудівної діяльності, а також обговорили законопроєкти щодо реформування державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, які зараз на розгляді у Верховній Раді України.

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

29 березня Голова Комітету **Вікторія Поліщук** долучилася до засідання Комітету ВРУ з соціальної політики та захисту прав ветеранів.

8 квітня Голова Комітету Вікторія Поліщук в ефірі радіо «Суспільне» поділилася практичними аспектами оформлення відпустки по догляду за дитиною до трьох років для бабусі, дідуся та інших родичів.

10 квітня Голова Комітету Вікторія Поліщук виступила на Другій Регіональній школі з медіації. Темою виступу стали: «Тонкощі й особливості трудової та організаційної медіації в Україні». Під час заходу розглядалися цікаві кейси, обговорювалися тонкощі й особливості трудової й організаційної медіації, їх правове регулювання, гарантії для медіатора і сторін, їх процедури та відмінності.

КОМІТЕТ З ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

25 березня НААУ за ініціативою Комітету у співпраці з Комітетом з дослідження судової практики Асоціації розвитку суддівського самоврядування України (АРССУ) провели Форум з корпоративного права.

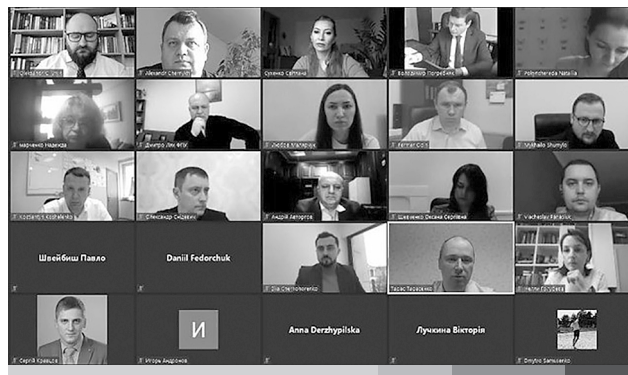

Голова Комітету **Ганна Осетинська** окреслила коло питань для обговорення під час заходу та акцентувала увагу на тому, що останні законодавчі новели в галузі корпоративного права породжують правові колізії й суперечності в судовій практиці з корпоративного регулювання.

Представники судової влади презентували новели судової практики й позиції судів із практичних питань розгляду корпоративних спорів.

Загалом під час Форуму учасники мали можливість обговорити з доповідачами проблеми правозастосування й особливості захисту прав учасників корпоративних та похідних від них правовідносин.

31 березня Заступник Голови Комітету **Олександр Черних** узяв участь у обговоренні проблем щодо пошуку шляхів зняття мораторіїв, що ускладнюють виконання судових рішень, звернувши увагу

на питання, що стосується мораторію на стягнення майна громадян, яке передане в забезпечення за споживчими кредитами в іноземній валюті. За результатами обговорень необхідно виконати підготовку аналітичних документів із метою врегулювання проблеми мораторіїв.

У 2021 році молодіжний комітет розпочав свою діяльність у **Сумській та Донецькій** областях, регіональними представниками яких призначили адвокатів **Ольгу Якименко** (Суми), **Сергія Берзіня** (Донецьк).

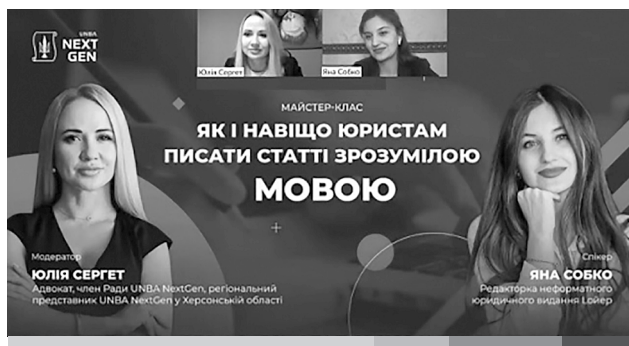

У регіональних представництвах Комітету у **Закарпатській та Вінницькій** областях нові очільники — **Вікторія Бульчак** (Закарпаття), **Жанна Грушко** (Вінниця).

За ініціативою Комітету у НААУ відбувся майстер-клас «Як і навіщо юристам писати статті зрозумілою мовою». На майстер-класі редакторки неформатного юридичного видання «Лойер» **Яни Собко** говорили про те, як уникати помилок під час написання юридичних текстів. Модерувала захід **Юлія Сергет**, член Ради UNBA NextGen.

Яна Собко виокремила певні лайфхаки для юристів у написанні текстів:

- писати потрібно коротко, як речення, так і абзаци;
- вміщувати лише суть, без зайвих розмитих фраз;
- замінювати канцеляризми простими словами;
- не вживати дієслова пасивного стану;
- не цитувати дослівно норми статей.

19 березня Голова молодіжного комітету **Сергій Барбашин** та член Ради, керівник напрямку комітету «In young we trust» **Олена Мироненко-Шульган** виступили на Весняному форумі-2021 Асоціації юридичних клінік України. Під час доповіді було презентовано молодіжний комітет представникам юридичних клінік та висвітлені перспективи співпраці у майбутньому.

Також було зазначено, що важливою подією стане підписання НААУ та Асоціацією юридичних клінік України меморандуму про співпрацю, що відбудеться після закінчення карантинних обмежень у місті Києві.

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

15 березня Комітет у співпраці з Центром досліджень адвокатури і права анонсували проведення Першого всеукраїнського конкурсу прози серед адвокатів «Особистий погляд», який спрямований на виявлення творчо обдарованих адвокатів та популяризацію їх мистецьких творів в адвокатському середовищі й суспільстві в цілому.

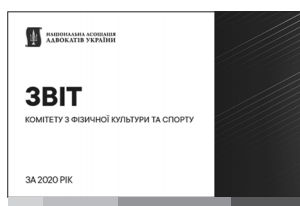

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Комітет відзвітував про свою діяльність за 2020 рік. Протягом вищезазначеного періоду Комітет забезпечував та координував роботу з питань фізичної культури і спорту серед адвокатів. Організував тренування, спортивні турніри і змагання, такі як: перший Турнір з баскетболу Advocate Cup 3x3, Всеукраїнський турнір з бильярдного спорту, II Всеукраїнський щорічний турнір зі стендової стрільби серед адвокатів.

Ознайомитися детальніше можна за посиланням: [URL: cutt.ly/5cWsOv9](https://cutt.ly/5cWsOv9).

13 березня 2021 року відбувся Всеукраїнський турнір з кульової стрільби (пістолет GLOCK) серед адвокатів, організований Комітетом з питань фізичної культури та спорту, що діє в складі НААУ. У заході взяли участь більше 30 адвокатів з усіх регіонів України.

Перше місце зайняв **Ростислав Пашук**, другим став **Дмитро Федоренко**, а третім **В'ячеслав Зьома**. Вітаємо переможців!

Турнір показав, що адвокати не тільки вміють правильно використовувати короткоствольну вогнепальну зброю, а й взагалі володіють нею на високому рівні. Результати всіх учасників на рівні розрядників, а у деяких показники як у майстрів спорту.

Як зазначив Голова Комітету **Тарас Ламах**: «Всеукраїнський турнір з кульової стрільби пройшов відмінно, ну і, звісно ж, показав — адвокатура сповнена талантами у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі в кульовій стрільбі!».

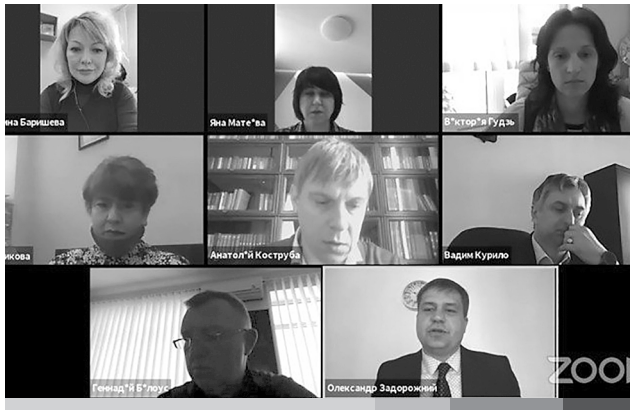

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

8 квітня за ініціативою Комітету відбулася зустріч-обговорення з представниками РВ ФДМУ по м. Києву та РВ ФДМУ по Київській, Черкаській та Чернігівській областях. Під час заходу учасники обговорили питання щодо практичних аспектів у приватизаційних

та орендних правовідносинах, правового регулювання, укладання та продовження договорів оренди. Також розкрили проблемні питання оренди державного майна, що призводять до судових спорів.

Представники Фонду державного майна України розповіли про роль та місце органів системи ФДМУ в приватизаційних і орендних правовідносинах, а також про особливості роботи РВ ФДМУ по Київській, Черкаській та Чернігівській областях та РВ ФДМУ у м. Києві. Крім того, представники РВ ФДМУ поділилися своїм досвідом та напрацюваннями щодо оренди державного майна, що є надзвичайно корисним для профільних адвокатів.

Питання, що були опрацьовані під час обговорення, наразі необхідні для ефективного ведення процесів оренди та приватизації. Насамперед, це пов'язано з тим, що правове регулювання у сферах приватизації та оренди державного майна є запорукою успішної діяльності як для органів виконавчої влади, так і для орендарів, покупців державного майна та адвокатської спільноти.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

11 березня представники НААУ: **Олександр Черних, Олександр Донченко, Євген Іщенко** долучилися до обговорення Концепції оновлення Цивільного кодексу України. В НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук відбулася дискусія, яка була поділена на серію тематичних круглих столів.

За результатами обговорення учасники дійшли висновку, що питання впровадження та ефективної діяльності окремого спеціалізованого суду для врегулювання спорів щодо сумнівних й безнадійних

до повернення кредитів та захисту інвесторів в Україні викликає значні сумніви. Саме тому необхідно продовжити відкритий діалог з метою напрацювання механізмів ефективного правового регулювання окресленого питання.

Голова Комітету з питань інвестиційної діяльності та приватизації **Олександр Задорожний** разом із членом Комітету **Анатолієм Кострубою** взяли участь в обговоренні теми *«Методологічні підходи до рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства (предмет, суб'єктний склад, структура)»*.

Під час виступу представники звернули увагу на недосконалість чинного законодавства і Концепції оновлення Цивільного кодексу України в частині правового регулювання приватизаційних та інвестиційних правовідносин і відповідно запропонували шляхи подолання таких вад законодавства.

Заступники голови Комітету з сімейного права **Світлана Савицька** і **Лариса Гретченко** та член цього Комітету **Тетяна Водоп'ян** узяли участь у дискусії на тему: *«Доцільність доповнення ЦК України книгою 7 «Сімейне право»*.

Адвокати **Лариса Гретченко** та **Тетяна Водоп'ян** у своїх виступах підтримали експертну думку НААУ щодо порушеного питання, відповідно до якої наразі не існує об'єктивних вагомих причин руйнувати наявну нині систему правового регулювання сімейних відносин в Україні. Правозахисники зазначили, що вдосконалення сімейного законодавства України має відбуватися одночасно з рекодифікацією Цивільного кодексу України з обов'язковим збереженням самостійності Сімейного кодексу як законодавчого акта, який засвідчив ефективність правового регулювання сімейних відносин. На їхню думку, немає сенсу

заперечувати приватноправову природу сімейного права та концепцію цивільного права як галузі, що охоплює всі приватноправові відносини, а тому сімейне право необхідно розглядати як самостійну галузь законодавства.

Члени Комітетів НААУ у березні взяли участь у 4 засіданнях Секторальної робочої групи Мін'юсту «Правова держава, юстиція».

11.03.2021 — засідання підгрупи «Пенітенціарні установи», під час якого обговорили необхідність запровадження альтернативних видів покарань, а також законопроект Мін'юсту «Про альтернативні види покарань», яким пропонується скасування таких видів покарань, як обмеження волі і арешт, та запровадження пробаційного нагляду. Акцентували увагу на низькій ефективності нинішньої пенітенціарної системи та подальшого інтегрування пробаційного нагляду для більш дієвого виправлення засуджених осіб. Дослідили питання запровадження та збільшення використання альтернативних видів покарань в Україні, побудови «мосту» між в'язницею та пробацією, через призму досвіду Королівства Норвегії.

15.03.2021 — засідання підгрупи «Правосуддя для дітей» під головуванням заступника Міністра юстиції України Олександра Банчука та керівника програми захисту дітей Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні Наїри Аветісян. Під час засідання обговорили:

- пріоритетні напрями роботи підгрупи «Правосуддя для дітей» на 2021 рік;

- проєкт Закону України «Про правосуддя, дружнє до дитини», метою якого є створення умов для забезпечення законності, обґрунтованості та ефективності кожного рішення щодо дитини, яка перебуває у конфлікті із законом, а також захисту прав дітей потерпілих та дітей свідків;

- внесення змін до законодавства України в частині захисту прав неповнолітніх та дітей, які зазнали насильства;

- застосування міжнародного досвіду у сфері захисту прав неповнолітніх та забезпечення заходів для запобігання вчиненню правопорушень у дитячому середовищі;

- впровадження в Україні моделі «Барнахуз», за якою передбачається створення міждисциплінарних і міжустановчих спеціалізованих центрів для робо-

ти з дітьми, які постраждали від насильства або стали свідками подібних злочинів.

18.03.2021 — засідання підгрупи «Кримінальне правосуддя».

26.03.2021 — засідання підгрупи «Приватні юридичні професії».

НААУ УВІЙШЛА ДО РОБОЧОЇ ГРУПИ ЗІ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРУ ДИТЯЧОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

31 березня Голова Комітету захисту прав людини **Ганна Колесник**, її заступниця, Голова Секції захисту прав дітей **Тетяна Гнатюк** та член Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності **Олександр Панченко** взяли участь у презентації та обговоренні пілотування моделі «Центру дитячого правосуддя в Україні» за ініціативою Уповноваженого Президента України з прав дитини.

Головною метою центру є створення безпечного місця для проведення бесід з дитиною, допитів, огляду дитини експертами, а також лікарями з наданням невідкладної медичної та психологічної допомоги. У таких центрах буде працювати команда фахівців, а саме: представники правоохоронних органів, прокуратури, судової експертизи, охорони здоров'я, соціального захисту та адвокати.

Пілотний проєкт передбачає зміни до чинного законодавства для найшвидшого розслідування злочинів, учинених щодо дітей. Зокрема, допити дитини повинні бути у спеціально обладнаному та облаштованому для цих цілей приміщенні, періодичні допити має здійснювати одна особа, окрім того, їх кількість необхідно мінімізувати, а свідчення дитини, записані на електронний носій, мають стати допустимим доказом на етапі досудового розслідування.

КОМІТЕТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У рамках діяльності двох Комітетів НААУ Юрієм Бауманом — Головою Комітету з адміністративного права та процесу НААУ, заступником Голови Комітету з кримінального права та процесу НААУ, підготовлено огляд судової практики ВС у справах, пов'язаних із забезпеченням безпеки дорожнього руху.

Огляд включає в себе 100 актуальних правових позицій за період з 2019 по 2021 роки. У виданні комплексно проаналізовано практику Верховного Суду у справах про притягнення до відповідальності осіб за вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ, КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

8 квітня за ініціативою Комітету з міжнародного права, Комітету з питань захисту бізнесу та інвесторів та Комітету з міжнародних зв'язків у НААУ відбулася фахова дискусія, присвячена обговоренню ролі адво-

ката в питанні захисту активів в Україні. Партнером заходу виступила ГО «Асоціація з пошуку та повернення активів».

Під час зустрічі учасники обговорили проблеми, із якими стикається вітчизняний бізнес та іноземні інвестори в Україні, та розглянули питання взаємодії суб'єктів господарювання та державних органів, до повноважень яких належить захист бізнесу, протидія рейдерству й захист активів. Також спікери обмінялися думками щодо ефективності функціонування таких органів, зокрема Національного агентства України

з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА).

Окрему увагу учасники фахової дискусії присвятили важливості ролі адвоката в питанні захисту прав суб'єктів господарювання.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Анастасія Сербіна,
адвокат

Статтею 55 Кримінального кодексу України¹ передбачений такий вид покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, який може бути застосований як основне, так і додаткове покарання. Доволі часто наші клієнти погоджуються на застосування до них м'якого основного покарання чи навіть застосування ст. 75 КК, особливо не звертаючи увагу на додаткове покарання. І лише після початку реального виконання цього типу покарання починають шукати вихід із доволі незручної ситуації.

Приводом для огляду цієї тематики стало чергове обурення моєї колишньої клієнтки про суттєве обмеження її життя після спливу іспитового строку, оскільки залишилось ще покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Так, згідно з вироком суду остання була засуджена за ч. 3 ст. 301 КК до трьох років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на три роки. На підставі ст. 75 КК засуджена була звільнена від відбування покарання з випробуванням на строк до двох років. З огляду на те, що звільнення з випробуванням застосовується до покарань у вигляді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, відповідно покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю мало виконуватися окремо.

Під час з'ясування позиції клієнта щодо такого покарання мною були роз'яснені правила виконання покарання, але на той момент клієнтка раділа, що не треба їхати в тюрму. Протягом двох років вона справно

відвідувала інспектора та чекала завершення цього строку задля можливості вільно подорожувати. Після завершення двох років вона із прикрістю з'ясувала, що виїхати закордон без дозволу інспектора та у чітко визначених випадках вона не може ще один рік. Більше того, вона і далі мала «відвідувати» інспектора. На думку клієнтки, такі дії не відповідали вироку суду.

Задля уникнення подібних непорозумінь та з огляду на те, що в Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, затверджений наказом Мін'юсту від 29.01.19 р. № 272/5², нещодавно були внесені зміни, у тому числі в частині виконання означеного мною виду покарання, пропону оглянути детально правила виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ЯК ВИД ПОКАРАННЯ

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років

¹ Далі за текстом — КК.

² Далі за текстом — Порядок.

або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років (ч. 1 ст. 55 КК).

Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання за вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав і свобод громадянина, передбачених ст. 157 — 160 цього Кодексу, призначається на строк п'ять років.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк — воно **поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, установлений**

вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування ст. 77 цього Кодексу — з моменту набрання законної сили вироком.

Виконання цього виду покарання, призначеного як основне покарання, а також як додаткове до основних покарань, покладається на уповноважені органи з питань пробації.

При цьому, якщо вказаний вид покарання призначено як додаткове покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, **під час відбування основного покарання** його виконання покладається на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону. На практиці це означає, що засуджена особа не може бути використана на роботах, виконання яких їй заборонено згідно з вироком.

ПРО ОРГАН ПРОБАЦІЇ

Обов'язки уповноваженого органу з питань пробації щодо виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю:

1	веде облік засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю
2	роз'яснює засудженим особам порядок та умови відбування покарання
3	здійснює контроль за додержанням порядку та умов відбування покарання засудженими особами
4	здійснює контроль за додержанням вимог судового рішення власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого, а також органом, що має право анулювати дозвіл на зайняття відповідним видом діяльності, забороненим засудженому
5	вживає заходів з припинення порушень вимог судових рішень
6	вживає першочергових заходів з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме
7	звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме

У десятиденний строк після взяття засудженого на облік залежно від забороненого виду орган пробації надсилає повідомлення за формою, наведеною в додатку 26 до цього Порядку, до органів, які мають право анулювати дозвіл на зайняття певними видами діяльності, та копію судового рішення.

Під час першого відвідування уповноваженого органу з питань пробації засуджених, який працює, **подає довідку з місця роботи про те, яку посаду він обіймає або який вид робіт виконує**, або копію трудового договору, виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців

та громадських формувань. У разі відсутності таких документів засудженому надається 10 днів для їх подання, про що зазначається у поясненні.

Якщо така особа не працює, вона **пред'являє органу пробації трудову книжку** (яка після перевірки одразу повертається) та її копію, яка долучається до матеріалів особової справи. Надалі непрацююча особа пред'являє трудову книжку та її копію **один раз на шість місяців**.

Також у триденний строк після прибуття до органу пробації засудженого перший надсилає власнику підприємства, на якому працює засуджений, копію судово-

вого рішення та повідомлення за формою, наведеною в додатку 27 до цього Порядку.

Якщо засуджений на час поставлення його на облік не працював, але надалі працевлаштувався, орган пробації надсилає відповідне повідомлення власнику підприємства.

У разі застосування покарання до особи, для якої ця діяльність не є професійною, то зазначене вище повідомлення за її місцем роботи не надсилається, і запис до трудової книжки не вноситься.

Як виконується функція контролю органом пробації? Останній **один раз на квартал**:

1	надсилає до підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки територіальних органів Національної поліції України запити про наявність фактів (інформації) накладення адміністративних стягнень за порушення правил дорожнього руху під час керування транспортними засобами особами, засудженими до позбавлення права керувати транспортними засобами
2	надсилає до Державної податкової служби України запити в електронній формі на отримання інформації з Державного реєстру фізичних осіб — платників податків про джерела отримання засудженими доходів. Порядок подання запитів установлюється Міністерством юстиції України та Міністерством фінансів України
3	проводить з відповідними підрозділами, які відповідають за безпеку дорожнього руху, звірки обліку та вилучення посвідчень водія у осіб, засуджених до позбавлення права керувати транспортними засобами

Якщо засуджений під час відбування покарання згідно з медичним висновком захворів на психічну або іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню призначеного судом покарання, уповноважений орган з питань пробації протягом трьох діб з моменту отримання медичного висновку направляє до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа відбуває покарання, клопотання для вирішення питання про звільнення такої особи від покарання за хворобою.

ПРО РОБОТОДАВЦЯ

Покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в більшій мірі покладає додаткове навантаження на роботодавця, в якого працевлаштований працівник з наявним тягарем у вигляді обмежень.

У разі невиконання власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом судового рішення щодо особи, позбавленої права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, уповноважений орган з питань пробації **повідомляє** про можливі наслідки невиконання судового рішення, а у разі його подальшого невиконання **надсилає матеріали** до органу Національної поліції для відповідного реагування.

Тож слід розібратися із обов'язками роботодавця, який має працівника із вироком суду, де застосовано покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем роботи засудженого зобов'язаний:

1	не пізніше трьох днів після одержання копії судового рішення звільнити засудженого з посади, яку він обіймає, або від того виду професійної діяльності, права на який його позбавлено, внести до трудової книжки засудженого запис про те, на якій підставі, на який строк і які посади він позбавлений права обіймати або яким видом професійної діяльності він позбавлений права займатися
2	повідомити уповноважений орган з питань пробації про виконання судового рішення
3	за вимогою уповноваженого органу з питань пробації надавати йому документи, пов'язані з виконанням покарання

При цьому законодавством установлені і обов'язки для органів, які мають право анулювати дозвіл на зайняття певними видами діяльності. Вони зобов'язані не пізніше трьох днів після одержання копії судового рішення анулювати дозвіл на зайняття тим видом діяльності, яка заборонена засудженому, вилучити відповідний документ, який надає цій особі право займатися певним видом діяльності, і повідомити про виконання судового рішення уповноважений орган з питань пробації.

У випадку звільнення засудженого з одного місця роботи та працевлаштування в іншому місці роботи орган пробації надсилає за новим місцем роботи копію судового рішення й відповідне повідомлення.

Якщо наявний у трудовій книжці засудженого запис про заборону обіймати посади або займатися певною професійною діяльністю, власник підприємства, установи, організації інформується уповноваженим органом з питань пробації про відсутність необхідності повторно вносити такий запис.

Відповідно до п. 12 підрозд. 2 розд. VI Порядку з метою здійснення контролю уповноважений орган з питань пробації **не менше одного разу протягом строку покарання перевіряє за місцем роботи за-**

судженого виконання судового рішення власником підприємства, перевіряє трудовий договір і посадову інструкцію засудженого. Про результати перевірки складається акт перевірки виконання судового рішення у двох примірниках, один з яких залишається на підприємстві, в установі, організації, а інший з відміткою про ознайомлення власника підприємства зберігається в особовій справі засудженого та використовується для контролю за усуненням недоліків у разі їх виявлення.

Орган пробації під час виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю здійснює контроль за виконанням вимог судового рішення власниками підприємств, установ, організацій або уповноваженими ними органами за місцем роботи засуджених та органами, які мають право анулювати дозвіл на зайняття певними видами діяльності.

ПРО ОBOB'ЯЗКИ ЗАСУДЖЕНОГО ТА САНКЦІЇ

Згідно зі ст. 34 Кримінально-виконавчого кодексу України засуджений до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю зобов'язаний:

1	виконувати судові рішення
2	надавати на вимогу уповноваженого органу з питань пробації документи, пов'язані з виконанням цього покарання
3	повідомляти уповноважений орган з питань пробації про місце роботи і проживання чи їх зміну
4	з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації

Поважними причинами неявки засудженого за викликом уповноваженого органу з питань пробації у призначений строк є несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і документально підтверджені.

Важливо! Засудженому забороняється без погодження з уповноваженим органом з питань пробації виїжджати за межі України.

І хоча виїзд за межі України не вказаний прямо в переліку обов'язків засудженої особи, проте порушення правил виїзду (без дозволу органу пробації) так само визнається порушенням покладених обов'язків.

Тому трохи про погодження виїзду за кордон. Правило передбачені розділом V Порядку.

Для отримання погодження на виїзд з України засуджені подають до органу пробації заяву про погодження на виїзд та долучають підтвердні документи про необхідність виїзду з України (відповідний наказ Міністерства охорони здоров'я України про направлення на лікування за кордон або лист-підтвердження закордонного лікувального закладу про згоду прийняти особу на лікування або обстеження, копія довідки про смерть або копія висновку лікаря про хворобу близьких родичів, довідка з місця роботи про необхідність виїзду за кордон, копія довідки про вступ до навчального закладу, місцезнаходження якого за кордоном, тощо). Якщо підтвердні документи викладені іноземною мовою, засуджена особа повинна надати переклад цих документів, здійснений суб'єктом господарювання, який має право на надання послуг перекладу.

Строк розгляду такої заяви — 5 днів.

У заяві засуджена особа зазначає термін, на який вона планує виїхати за кордон, та зобов'язується у разі погодження на виїзд з України повідомити орган пробації про прибуття в Україну наступного дня після спливу зазначеного терміну.

За результатами розгляду заяви виносяться постанови про погодження на виїзд з України, яка у день її винесення надається засудженому.

Підставою для виїзду за кордон може бути направлення засудженого у відрядження з місця роботи, навчання за кордоном, потреба проходження курсу лікування або обстеження, у разі смерті або хвороби близьких родичів чи членів сім'ї, що загрожує життю хворих.

У разі невиконання покладених на засуджену особу обов'язків законодавством передбачено алгоритм дій уповноваженого органу для належного реагування.

Так, стосовно особи, яка ухиляється від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, уповноважений орган з питань пробації надсилає матеріали до органів Національної поліції для відповідного реагування.

Такі умисні протиправні дії засудженої особи слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 389 КК, тобто ухилення засудженого від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Покарання за такий злочин передбачене у вигляді виправних робіт на строк до двох років або обмеження волі на той самий строк.

У період здійснення досудового розслідування та судового розгляду за ч. 1 ст. 389 КК орган пробації продовжує виконувати судові рішення.

Далі вашій увазі пропоную короткий огляд судової практики із зазначеного питання.

Вид порушення	Рішення суду	Номер справи
Виїзд за межі України без дозволу органу пробації (суд розцінює такі дії як зникнення)	ОСОБА_1 визнати винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 389 КК, та призначити покарання із застосуванням ст. 69 КК у виді штрафу в розмірі 120 нмдг, що становить 2040 грн 00 коп. (дві тисячі сорок гривень)	348/2156/17
Ухилення від відбування додаткового покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами — тобто продовжував керувати ТЗ	ОСОБА_1 визнати винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 389 КК, і призначити йому покарання у вигляді 2 (двох) років обмеження волі. На підставі ст. 75 КК звільнити від відбування призначеного покарання, якщо він протягом 2 (двох) років іспитового строку не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього обов'язки, передбачені пп. 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК, періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи, або навчання	511/1967/19
Ухилення від відбування додаткового покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами — тобто продовжував керувати ТЗ (ще й стані алкогольного сп'яніння)	ОСОБА_1 визнати винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 389 КК, і призначити йому покарання у виді обмеження волі на строк 1 (один) рік. Відповідно до ст. 71 і 72 КК до призначеного покарання повністю приєднати невідбуте покарання за вироком від 07.08.2018 і визначити ОСОБА_1 до відбування покарання у виді позбавлення волі на строк 4 (чотири) роки 6 (шість) місяців з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 2 (два) роки 17 (сімнадцять) днів	360/283/19

Вид порушення	Рішення суду	Номер справи
Маючи покарання у виді позбавлення права обіймати керівні посади в юридичних особах усіх форм власності строком на 2 роки з конфіскацією майна, за винятком житла, засуджений став співзасновником ОСОБА_2	ОСОБА_2 у пред'явленому обвинуваченні, передбаченому ч. 1 ст. 389 КК, визнати невинним і виправдати у зв'язку з відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення	127/15586/15-к
Неявка за викликом органу пробації	ОСОБА_1 визнати не винуватим у пред'явленому йому обвинуваченні за ч. 1 ст. 389 КК та за цією статтею виправдати	583/2852/19

У більшості випадків питання виконання ст. 55 КК було пов'язано із обмеженням права керувати транспортними засобами, де засуджені, ігноруючи вказаний вирок, продовжували керувати автівками. Чимало з таких порушників отримали повторне покарання і лише декілька спромоглися отримати виправдувальний вирок. Хоча аналіз цих виправдувальних вказує не «нео-

днозначне» трактування норм чинного законодавства на користь засудженого.

ЗНЯТТЯ З ОБЛІКУ ЗАСУДЖЕНОГО

Відповідно до підрозд. 4 розд. VI Порядку виконання покарання припиняється і засуджений знімається з обліку у разі:

1	відбуття установленого строку покарання — на підставі рапорту (довідки) працівника уповноваженого органу з питань пробації, затвердженого(ї) керівником уповноваженого органу з питань пробації (особою, яка виконує його обов'язки)
2	скасування судового рішення — за наявності копії відповідного судового рішення, що набрало законної сили, підписаної відповідним працівником суду та суддею і скріпленої відбитком гербової печатки суду
3	видання указу Президента України про помилування засудженого — за наявності копії указу про помилування та наказу про його виконання, скріпленого підписом заступника Міністра юстиції України
4	застосування амністії — за наявності копії відповідного судового рішення, що набрало законної сили, підписаної відповідним працівником суду та суддею і скріпленої відбитком гербової печатки суду
5	вчинення кримінального правопорушення до постановлення вироку, за яким засуджений перебуває на обліку, — за наявності рішення суду із застосуванням ч. 4 ст. 70 КК, що набрало законної сили, підписаного відповідним працівником суду та суддею і скріпленого відбитком гербової печатки суду
6	вчинення нового кримінального правопорушення — за наявності судового рішення, яке набрало законної сили, якщо судові рішення винесене відповідно до ст. 71 КК з урахуванням судового рішення, за яким засуджений перебуває на обліку
7	звільнення від покарання або пом'якшення санкції статті — за наявності копії відповідного судового рішення із застосуванням ч. 3 ст. 74 КК, що набрало законної сили, підписаної відповідним працівником суду та суддею і скріпленої відбитком гербової печатки суду
8	звільнення від відбування покарання відповідно до ст. 80 КК — за наявності копії відповідного судового рішення, що набрало законної сили, підписаної відповідним працівником суду та суддею і скріпленої відбитком гербової печатки суду
9	смерті — за наявності документа про оголошення засудженого померлим, повідомлення органів ДРАЦС про внесення актового запису про смерть або свідоцтва про смерть
10	визнання безвісно відсутнім — за наявності документа про визнання засудженого безвісно відсутнім
11	пересилання особової справи — за наявності підтвердження про одержання особової справи й поставлення засудженого на облік в уповноваженому органі з питань пробації за новим місцем проживання

Відбування покарання припиняється в останній день строку покарання. Якщо кінець строку покарання припадає на вихідний або святковий день, засуджена особа знімається з обліку **у передвихідний або передсвятковий день**.

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?

Ганна Осетинська,

адвокат, Голова Комітету з господарського права
та процесу НААУ, керуючий партнер АО CTRL.law,
к. ю. н.

З огляду на світовий досвід правових систем щодо розробки й впровадження порядку реалізації судових проваджень за допомогою комп'ютерних технологій та сучасний стан суспільних відносин, що склався в Україні, запровадження електронного судочинства є важливим кроком для оптимізації й удосконалення системи судочинства загалом.

Водночас існуюче програмне забезпечення та програмно-апаратні комплекси, які використовують у судах, зокрема й господарських, нині не здатні забезпечити виконання низки функціональних завдань, що виникають перед судовою системою України. Указані вище обставини і стали передумовою для оптимізації й удосконалення електронного судочинства.

Так, широке впровадження інформаційних технологій у роботі судів, органів та установ системи правосуддя, а також автоматизація їхньої діяльності стали ключовим аспектом Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 — 2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.15 р. № 276.

На виконання вимог Стратегії внесено низку суттєвих змін до законодавства щодо організації діяльності судів, органів й установ системи правосуддя та порядку забезпечення їхнього функціонування. Серед визначальних змін, що стосуються автоматизації здійснення правосуддя, став прийнятий 3 жовтня 2017 року Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»,

який набрав чинності 15 грудня 2017 року. Одним із важливих нововведень цього законопроекту було створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Водночас наказом Державної судової адміністрації України від 13.04.18 р. № 168 було затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи¹.

Відповідно до статті 4 Господарського процесуального кодексу України² передбачено право на звернення до суду завдяки оновленим механізмам автоматизації судово-адміністративних процесів та переведенню більшості операцій в електронну форму. Зважаючи на вказане вище, ЄСІТС покликана, безумовно, спростити та прискорити розгляд судових справ.

Ключовими завданнями ЄСІТС у господарському процесі є інформатизація, що включає переведення діловодства в електронну форму, надання можливості подавати та отримувати процесуальні документи онлайн, брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції на регулярній основі тощо. Усі ці виклики є особливо важливими, урахувавши ситуацію, спричинену поширенням на території України COVID-19, що й зумовлює необхідність віддаленої участі в судовому процесі. Станом на сьогодні Концепцією

¹ Далі за текстом — ЄСІТС.

² Далі за текстом — ГПК.

встановлено, що ЄСІТС автоматизує ділові процеси, включаючи процеси документообігу, розгляду судових справ, складання оперативної й аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також процеси, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові та інформаційно-телекомунікаційні потреби органів судової влади.

Так, ЄСІТС у повному обсязі повинна була запрацювати ще з 01 березня 2019 року, однак у газеті «Голос України» (№ 42 (7048) від 01.03.19 р.) було опубліковано повідомлення ДСА України, де вказано, що відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 28.02.19 р. № 624/0/15-19 та з урахуванням результатів обговорення з судами, іншими органами й установами системи правосуддя, питання необхідності відтермінування початку функціонування ЄСІТС, ДСА України повідомляє про відкликання оголошення, опублікованого в газеті «Голос України» (№ 229 (6984) від 01.12.18 р.).

Отже, час початку роботи ЄСІТС було відкладено на невизначений термін, проте здійснення тестового режиму експлуатації ЄСІТС продовжується й нині у складі таких підсистем (модулів):

- Єдиний контакт—центр судової влади України;
- Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами;
- Офіційна електронна адреса (Електронний кабінет);
- Офіційний веб-портал «Судова влада України»;
- Єдиний державний реєстр судових рішень;
- Електронний суд;
- Автоматизований розподіл;
- Судова статистика та інші.

Безумовно, з точки зору можливостей, які надає ЄСІТС для учасників господарського процесу, найбільш цікавою та перспективною видається підсистема «Електронний суд», що забезпечує учасникам господарського процесу можливість подавати та отримувати процесуальні документи в електронній формі, користуватися шаблонами позовних, апеляційних, касаційних заяв, передавати повноваження щодо подання документів до суду представнику, ознайомлюватися з повідомленнями, залишеними судом на їхню адресу тощо. Так, станом на 1 липня 2020 року відповідно до наказу ДСУ від 17.06.20 р. № 268, крім місцевих та апеляційних судів, Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, Електронний суд

розпочав дослідну експлуатацію також у Касаційному господарському суді у складі Верховного Суду.

Окрім дистанційного подання документів та листування з судом й учасниками процесу, особливої актуальності набирає можливість дистанційної участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції. Раніше для цього необхідно було подати заяву у визначений процесуальний термін із вказівкою на суд, де стороні було б зручно взяти участь у судовому засіданні. За умови вільного майданчика у вказаному в заяві суді, судові засідання проводиться в режимі відеоконференції. У цьому аспекті варто зауважити, що для подальшої дистанційної участі такі заяви треба було подавати на кожне судові засідання окремо. Для зручності можна було вказати декілька судів у вибраному стороною місті.

Водночас 2 квітня 2020 року набув чинності ухвалений 30 березня цього ж року на позачерговому засіданні Верховної Ради Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», яким було внесено зміни до процесуальних кодексів, зокрема й до ГПК, щодо можливості на час дії карантину участі в судовому засіданні в режимі відеоконференцій за межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Фактично адвокати, представники сторін й інші учасники судового процесу отримали можливість брати участь у засіданні з власного комп'ютера чи телефону.

На виконання вказаного вище Закону та відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 152, ч. 5 ст. 153 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» затверджено Порядок роботи з технічними засобами відеоконференції зв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участю сторін за межами приміщення суду. Відповідно до вказаного Порядку для участі в засіданні в режимі відеоконференції учасник справи повинен попередньо зареєструватися за допомогою електронного цифрового підпису в системі «EasyCon» на офіційному веб-порталі судової влади України та перевірити наявні в нього власні технічні засоби на відповідність технічним вимогам. Учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції за межами приміщення суду не пізніше ніж за 5 днів до судового засідання. Заяву учасника в день її надходження до суду реєструють

в автоматизованій системі документообігу суду та передають відповідному головуючому судді, який приймає рішення щодо можливості проведення засідання в режимі відеоконференції за наявності відповідної технічної можливості. Про зазначене рішення обов'язково повідомляють учасника справи, яким було подано заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Отже, впровадження підсистеми «Електронний суд», зокрема і шляхом дистанційного подання документів та листування з судом та учасниками процесу, участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції є першим кроком до оновленої системи правосуддя в Україні. Усе це надасть бізнесу та громадянам можливість більш оперативної та з меншими логістичними витратами вирішувати судові суперечки. Водночас, враховуючи, що проблем із реалізацією права на участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції не виникає, подання учасниками господарського процесу процесуальних документів до суду дистанційно, із практичної точки зору, є досить актуальним.

Однак у процесі використання підсистеми «Електронний суд» громадяни стикаються з низкою проблем, пов'язаних з її неприйняттям суддівським корпусом. У цьому контексті на увагу заслуговує рішення Ради суддів № 75 від 20.09.19 р., відповідно до якого протягом останнього часу почастишали випадки подання громадянами скарг через неприйняття судами процесуальних документів винятково на тій підставі, що їх направляють в електронному вигляді засобами підсистеми «Електронний суд». Розглядаючи вказану ситуацію, Рада суддів дійшла висновку про правомірність заперечень громадян та рекомендувала судам приймати до розгляду документи, подані через відповідну систему.

Указана позиція Ради суддів знайшла відображення і в практиці судів, зокрема Верховного Суду. Так, у справі № 640/1374/19, ухвалами Окружного адміністративного суду м. Києва від 18.03.19 р. та від 13.06.19 р. було повернуто апеляційні скарги на тій підставі, що вони подані через систему «Електронний суд» до початку повноцінного функціонування ЄСІТС. На думку суду, процесуальний документ мав бути поданий у паперовій формі та скріплений власноручним підписом. Крім того, розглядаючи доводи вищезазначеного суду та опираючись на практику Європейського суду з прав людини в аспекті забезпечення права на доступ до суду, Вер-

ховний Суд у постанові від 10.09.19 р. зазначив, що відсутність факту початку повноцінного функціонування ЄСІТС не може бути перешкодою для роботи її підсистеми «Електронний суд» та, відповідно, права особи на подання процесуальних документів в електронній формі. При використанні електронного цифрового підпису, який є повноцінним аналогом власноручного, подання апеляційної скарги через офіційну підсистему «Електронний суд» може мати ризики, пов'язані з тим, що відповідна скарга не може бути визнана неналежно оформленою. Тому її вважатимуть поданою винятково на підставі відсутності традиційних реквізитів та звичного способу подання.

Суд також звернув увагу на рішення Конституційного Суду України від 29.08.12 р. № 16-рп/2012, згідно з яким положення Конституції України гарантують здійснення судочинства судами на засадах, визначених у ч. 3 ст. 129 Конституції, які забезпечують неупередженість здійснення правосуддя судом, законність та об'єктивність винесеного рішення тощо; ці засади є конституційними гарантіями права кожного на судовий захист.

Указаний висновок Верховного Суду узгоджується також із правовою позицією, що міститься, зокрема, у постановях Верховного Суду від 06.08.19 р. у справі № 2340/4648/18, від 22.08.19 р. у справі № 520/20958/18, від 21.05.20 р. у справі № 420/6512/19, від 20.07.20 р. у справі № 910/1386/20, від 06.08.20 р. у справі № 160/1841/19.

Крім того, запровадження на території України постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11.03.20 р. № 211 (із відповідними внесеннями змін) карантину також неминуче вплинуло на здійснення судочинства в судах. Нині в умовах карантинних обмежень додатково діють норми, які рекомендують учасникам звертатися до суду, подавати документи за допомогою електронного листування.

Згідно з Рекомендаціями Ради суддів України, викладеними у листі № 9рс186/20 від 16.03.20 р., громадянам (та іншим особам) було рекомендовано подавати процесуальні документи у справах шляхом їхнього надсилання на офіційну електронну адресу суду, а не зобов'язано подавати електронні документи лише через підсистему «Електронний суд».

Ні для кого не є секретом той факт, що функціонування на практиці підсистеми ЄСІТС «Електронний

суд» є неможливим без залучення правової спільноти, а одним із кроків є проведення спільних зустрічей, круглих столів, семінарів тощо.

У межах зазначених заходів 26.06.20 р. відбулася зустріч представників НААУ і Державної судової адміністрації України, під час якої сторони обговорили питання забезпечення функціонування ЄСІТС і її підсистеми «Електронний суд».

Голова робочої групи НААУ з питань впровадження електронного правосуддя в Україні **Валентин Гвоздій** зазначив, що адвокатська спільнота надзвичайно зацікавлена в тому, щоб при розробленні змін до процесуальних кодексів, які стосуються роботи «Електронного суду», була врахована позиція правозахисників.

«Саме ми, адвокати, будемо тим «першим фронтом», який користуватиметься цими сервісами в інтересах наших клієнтів. Нас цікавить зручність і надійність системи. Коли ми говоримо про надійність, то маємо на увазі насамперед захист персональних даних і тієї інформації, яка містить адвокатську таємницю», — зауважив Валентин Гвоздій. Він також акцентував увагу на тому, що в НААУ є не лише власний позитивний досвід впровадження таких електронних сервісів, як ЄРАУ, а й обізнаність та практичний досвід колег-адвокатів з інших країн у цьому питанні. Тому НААУ готова всіляко сприяти та допомагати у впровадженні ЄСІТС.

Заступник голови Державної судової адміністрації **Сергій Чорнуцький** зазначив, що в питанні інтеграції ЄРАУ й «Електронного суду» бачення НААУ і ДСА повністю збігаються, а тому він погоджується з думками колег про те, що впровадження ЄСІТС, безумовно, має бути здійснене з урахуванням інтересів, максимальним залученням досвіду й пропозицій адвокатської спільноти.

У цьому аспекті варто зазначити також, що питання запровадження електронного судочинства час

від часу стає однією з тем для обговорення на різноманітних форумах, конференціях тощо. Так, у межах проведення Всеукраїнського форуму «Україна 30», що відбувся з 1 по 3 березня 2021 року, Президент України **Володимир Зеленський** сказав: «Одним із викликів судової системи є усунення зловживань та забезпечення прозорості суду. Дієвим кроком на цьому шляху може стати ІТ-рішення. За аналогією з державними послугами ми прагнемо й обов'язково зробимо суд у смартфоні, завдяки чому більшість бюрократичних процедур перейдуть у режим он-лайн, що, у свою чергу, прискорить судовий процес, мінімізує корупцію та можливості для зловживань».

Отже, аналітичне осмислення позицій Ради суддів, Верховного Суду, представників влади всіх рівнів, експертного середовища дає підстави стверджувати, що розвиток системи судочинства в Україні, безумовно, отримав очікуване схвалення від провідних фахівців у сфері правосуддя та суддівського самоврядування. Інтенсифікація й комп'ютеризація сфери бізнесу, яка все більш динамічно відбувається останнім часом в Україні та світі, вимагають від кожної гілки влади належного реагування, у тому числі шляхом надання суб'єктам господарювання можливості використовувати всі плоди технічного прогресу для ефективного розв'язання суперечок у судовому порядку.

Тому нині висновки вищих органів суддівського самоврядування та судової влади України щодо правомірності функціонування Електронного суду дають судам усі підстави розпочати динамічний процес підтримки розвитку електронного правосуддя, на що ми, адвокати у сфері господарського процесу, щиро сподіваємося. Маємо надію також на якнайшвидше започаткування повноцінного функціонування ЄСІТС з усіма її перевагами для господарського процесу в Україні.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У КАРАНТИННИЙ ПЕРІОД

Олена Мироненко-Шульган,
адвокат, Керуючий партнер АО «DéFENSE»,
член ради комітету UNBA NextGen

Основним завданням розвитку сучасної правової системи є не відмова від державного регулювання економічної діяльності суб'єктів господарювання, а створення максимально сприятливих умов для розвитку підприємництва. Вагому роль у формуванні сприятливого клімату для діяльності суб'єктів господарювання відіграє податкове законодавство.

Відповідно до ст. 3 Податкового кодексу України¹ це поняття включає Конституцію України; ПК; Митний кодекс України та закони з питань митної справи; чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правові акти, прийняті на підставі та на виконання ПК України та законів з питань митної справи; рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, встановленими ПК України.

ПК пропонує нормативне визначення поняття «податковий контроль» у ст. 61, зокрема, це є система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Податковий

контроль органами, уповноваженими на це ПК, здійснюється шляхом ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів, перевірок та звірок, моніторингу контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків відповідно до ст. 39 цього Кодексу (ст. 62 ПК).

Ефективність заходів податкового контролю є запорукою успішного управління фінансами. Податковий контроль є одним із різновидів державного фінансового контролю, безпосереднім засобом впливу держави на діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання. Його метою є забезпечення виконання конституційного обов'язку зі сплати податків та оперативне реагування на відхилення у податковому процесі.

Перегляд способів управління, в основу яких було покладено владні повноваження та чіткі бюрократичні процедури, на такі, що орієнтуються на надання якісних публічних послуг, може свідчити про прагнення досягти узгодження інтересів в оподаткуванні з метою формування збалансованої податкової системи та має відбуватися з урахуванням низки критеріїв, серед яких економічна ефективність (інтереси платників

¹ Далі за текстом — ПК.

податків — мінімізація негативного впливу оподаткування на економічні процеси); фіскальна достатність (інтереси держави — забезпечення її необхідним обсягом фінансових ресурсів для виконання покладених на неї функцій); соціальна справедливість (інтереси громадян — взаємозв'язок сплачених податків та зборів із зворотним потоком якісних суспільних благ)².

Податкові перевірки належать до тих питань, що безупинно хвилюють вітчизняний бізнес. На тому, що звернення, пов'язані з оскарженням їх результатів, займають топові місця серед звернень щодо порушень державних органів, неодноразово наголошувала Рада бізнес-омбудсмена, у тому числі обравши тематикою заключного квартального звіту 2020 року саме податкові перевірки³. Як вказується у документі, попри всі заходи, що запровадив Кабінет Міністрів України для полегшення умов ведення бізнесу у часи корона-кризи, було отримано на 14 % більше скарг підприємців, ніж за аналогічний квартал минулого року. І якщо спочатку кількість скарг податкового блоку зменшилася на 3 % (з 297 до 289), однак на IV квартал 2020 року вона знову пішла вгору (на 26 % більше скарг, ніж у попередній квартал). У період з 18.03.20 р. по 08.08.20 р. в Україні проводилися лише деякі види податкових перевірок, на які дію мораторію не було поширено. Зокрема, це камеральні перевірки та позапланові документальні перевірки, що проводяться перед виплатою бюджетного відшкодування ПДВ або у зв'язку з декларуванням значного його від'ємного значення. З початку серпня 2020 року до цього переліку додалися фактичні перевірки у сфері обігу підакцизних товарів, таких як пальне, алкоголь, тютюн, а також перевірки, які проводяться на підставі звернень платників податків (ліквідаційні перевірки).

З лютого 2021 року дозвіл на проведення перевірок було надано щодо:

- тимчасово зупинених та незавершених документальних та фактичних перевірок, що були розпочаті на дату запровадження мораторію;

- документальних перевірок суб'єктів господарювання реального сектору економіки, які за даними аналітичної системи проводять ризикові операції та опрацьовуються у межах роботи Тимчасової слідчої комісії ВРУ з питань розслідування оприлюднених у засобах масової інформації фактів можливих корупційних дій посадових осіб органів державної влади;

- документальних перевірок щодо дотримання граничних строків надходження товарів за імпортними операціями та/або валютної виручки за експортними операціями;

- позапланових документальних перевірок, необхідність для проведення яких виникла за результатами розгляду скарг на дії чи бездіяльність контролюючих органів щодо неправомірного нарахування грошових зобов'язань платників податків⁴.

Причинами відновлення контрольних заходів з боку держави є і деструктивні наслідки мораторію як для бюджету, так і для бізнесу, який працює чесно. Оподаткування передбачає участь осіб у формуванні публічного фонду та фінансуванні видатків, що приводить до належного функціонування держави. Невиконання податкового обов'язку одними значно зменшує можливість фінансової допомоги тим, хто в умовах пандемії найбільше її потребує. Вказується, що помірковане надання дозволу на проведення деяких видів податкових перевірок не є збільшенням тиску на бізнес, а є відновленням можливості забезпечити рівні умови ведення бізнесу для всіх.

² Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 371 с. (С.136); Кармаліта М. В. Приватний і публічний інтерес у системі податкових правовідносин: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2019. 328 с. (С. 112) (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 139).

³ Квартальний звіт Ради бізнес-омбудсмена (жовтень—грудень 2020). URL: boi.org.ua/publications/quarterlyreports/1369-kvartalnij-zv-t-radi-b-znes-ombudsmena-zhovten-gruden-2020/ (дата звернення 29.03.2021).

⁴ Міністерство фінансів України. URL: mof.gov.ua/uk/news/uriad-skorotiv-stroki-dii-obmezhen-na-provedennia-podatkovikh-perevirok-2686 (дата звернення 29.03.2021).

ВІДПУСТКА ДЛЯ ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ ДО ТРЬОХ РОКІВ ДЛЯ «ІНШИХ РОДИЧІВ»

Вікторія Поліщук, адвокат, медіатор, Голова Комітету з трудового права НААУ, член Комітету з питань гендерної політики, член Комітету з питань альтернативного врегулювання спорів

15 квітня 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною». Які наслідки та зміни вносить цей Закон для батьків дитини та яким чином це впливає на відпустку для догляду за дитиною до трьох років для «інших родичів»? Проаналізуємо останні зміни, які нам приніс новий Закон.

У ст. 179 Кодексу законів про працю України¹ та у ст. 18 Закону України «Про відпустки» передбачено, що після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням жінки або батька дитини одному з них надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

До прийняття Закону від 15.04.21 р. можливість для отримання відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку надавалася виключно жінці, яка могла за певних умов «передати» право відпустки батьку дитини або іншим родичам. Разом із тим можливість відпустки для догляду за дитиною та право «передання» права відпустки залежало від умов: чи працевлаштована мати дитини. У разі якщо мати дитини була фізичною особою — підприємцем, вона не мала права на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, оскільки не перебувала у трудових відносинах, як того вимагали ст. 179 КЗпП і ст. 18 Закону України «Про відпустки». Тобто й інші родичі не могли отримати цю відпустку. Сьогодні зміни до трудового законодавства надають можливість вибору. Якщо мати дитини є фізичною особою — підприємцем, а батько дитини офіційно праце-

влаштований, то він має законне право взяти відпустку для догляду за дитиною до трьох років, а при наявних бажанні і можливостей передати це право.

Окрім того, на сьогодні зміни передбачають, що підприємство за рахунок власних коштів може надавати жінкам або батьку дитини частково оплачувану відпустку та відпустку без збереження заробітної плати для догляду за дитиною більшої тривалості. Ця відпустка може бути використана повністю або частинами також бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною, або особою, яка усиновила чи взяла під опіку дитину, одним із прийомних батьків чи батьків-вихователів. За бажанням жінки або батька дитини чи інших осіб, про яких йдеться вище, у період перебування їх у відпустці для догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома. Тож відпустка для догляду за дитиною до трьох років може бути надана й іншим особам, до яких належать дідусь, бабуся, інші родичі, опікун, один із прийомних батьків, а найголовніше, що відсутність права у жінки на відпустку для догляду за дитиною і наявність такого права у чоловіка не позбавляють можливості дідуся, бабусю, інших родичів,

¹ Далі за текстом — КЗпП.

опікуна, одного із прийомних батьків взяти відпустку для догляду за дитиною. До поняття «інші родичі» зараховують прабабу, прадіда, повнорідні брата і сестру відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» № 3 від 15.05.06 р. «Інші особи» — це особи, в сім'ї яких виховується дитина. Ними можуть бути тітка, дядько, двоюрідні сестра, брат, а також сусіди чи інші сторонні особи.

Для оформлення відпустки на інших осіб необхідно надати:

- заяву за місцем своєї роботи про надання відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;

- копію свідоцтва про народження дитини;

- довідку про те, що мама або батько дитини не скористалися правом на таку відпустку за своїм місцем роботи (навчання, служби) і не претендують на допомогу чи вийшли на роботу до закінчення терміну відпустки, і виплати за доглядом дитини їй або йому припинено (із зазначенням дати);

- документ, що підтверджує родинний зв'язок працівника, який бажає оформити відпустку, з дитиною. (Наприклад, у разі якщо таку відпустку бере бабуся з боку матері, то підтвердити родинний зв'язок вона може шляхом надання власного паспорта, свідоцтва

про народження доньки (матері дитини), свідоцтва про укладення шлюбу доньки (матері дитини) у разі зміни прізвища).

Відпустка для догляду за дитиною оформлюється наказом власника або уповноваженого ним органу. Окрім того, дідусь, бабуся, інші родичі, опікун, один із прийомних батьків мають також переоформити виплати на дитину. Здійснити такі дії можна особисто в управлінні соціального захисту населення або за допомогою сервісу «ЄМалятко».

У разі ж якщо мама або батько дитини вже використали частину відпустки, але планують виходити на роботу, то у такому разі можна припинити відпустку, а час, що залишився, можуть використати дідусь, бабуся, інші родичі, опікун, один із прийомних батьків. У такому разі до документів необхідно додати довідку від роботодавця мами або батька малюка, що вона або він вже повернулася на роботу.

Отже, лише за умови надання довідки з місця роботи матері або батька дитини згідно з установленими законодавством вимогами гарантовано право на відпустку для догляду за дитиною для баби чи інших родичів, які фактично доглядають за дитиною. Таким чином, право на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку баби, діда чи інших родичів, які фактично доглядають за дитиною, залежить від права матері або батька дитини на таку відпустку, яке пов'язано із працевлаштуванням останніх.

УСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК ФІКТИВНОГО ПРАВОЧИНУ (НА ПРИКЛАДІ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ КВАРТИРИ)

Ольга Розгон, доцент, к. ю. н.

У цій статті ми розглянемо основні питання щодо встановлення ознак фіктивності правочину на прикладі договору купівлі-продажу нерухомого майна, а саме, що при укладенні правочину у сторін воля не відповідає зовнішньому її прояву; сторони не передбачають реального настання правових наслідків правочину; умисел є в усіх сторін правочину. Окрема увага приділена вирішенню питання, яке виникає, якщо на момент виникнення спірних правовідносин діє законодавство, за яким виникнення права власності на майно пов'язане з моментом реєстрації договору, а не з реєстрацією права власності на таке майно.

ПІДСТАВИ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ ТА ЙОГО ВИДИ

Частиною 1 ст. 202 Цивільного кодексу України¹ передбачено, що правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Така дія повинна бути правомірною, а її неправомірність є підставою для визнання правочину недійсним.

Правочин можна вважати основною підставою виникнення цивільних прав та обов'язків. Саме це поняття настільки поширене у практиці, що особа, вчиняючи певні дії, не завжди усвідомлює дійсність правовідносин. Однак доволі часто правочини мають інший, неочікуваний результат. Суперечливість або невідповідність тим чи іншим правовим нормам, що встановлені законодавством, є наслідком фіктивного правочину. Так,

існує низка умов, через недотримання яких вважається, що правочин не відбувся, а бажаних правових та економічних наслідків не було досягнуто².

Статтею 203 ЦК визначено, що зміст правочину не може суперечити ЦК, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.

Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.

Відповідно до положень ст. 215 ЦК підставою *недійсності правочину* є недотримання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені ч. 1 — 3, 5, 6 ст. 203 ЦК.

Види недійсних правочинів:

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Хімченко С. В. Загальні аспекти фіктивного правочину в цивільному праві. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 96—104. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/01_2018/14.pdf.

нікчемний правочин	Це недійсний правочин, якщо його недійсність установлена законом. У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається
оспорюваний правочин	Це недійсний правочин, недійсність якого прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша зацікавлена особа заперечує його дійсність на підставах, установлених законом

Однією з основоположних засад цивільного законодавства є *добросовісність* (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК), тому дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Згідно зі ст. 234 ЦК *фіктивним* є правочин, який

вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином.

Але це не свідчить про те, що такі правочини неможливі. Недійсність правочину визначається вадами будь-якого його елемента.

Правочин може бути визнаний недійсним лише з підстав і за наслідками, передбаченими законом.

Недійсні правочини можуть бути поділені на чотири групи (послідовність відповідає визначеній у зазначеній нормі)³:

а) правочини з недоліками змісту (вади змісту)
б) правочини, недійсні за їх суб'єктним складом (вади суб'єкта)
в) правочини з недоліками волі (вади волі)
г) правочини з недоліками форми (вади форми)

ФІКТИВНИЙ ПРАВОЧИН, У ЯКОМУ ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ УМИСЕЛ СТОРІН

Фіктивний правочин характеризується тим, що:

— сторони вчиняють такий правочин лише для вигляду («про людське око»), знаючи заздалегідь, що він не буде виконаним;

— вчиняючи фіктивний правочин, сторони мають інші цілі, ніж ті, що передбачені правочином, а правочин не має на меті встановлення правових наслідків;

— сторони мають свідомий намір невиконання зобов'язань договору і приховують справжні наміри.

У фіктивному правочині є воля, але вона спрямована не на те, щоб створити між її учасниками будь-який юридичний зв'язок, а на те, щоб створити лише видимість цього зв'язку (видимість розподілу майна, розпродажу речей тощо). Це юридична фікція. Зазначені правочини переважно вчиняються із протизаконною метою, зокрема, щоб уникнути арешту (опису) майна, незаконно отримати кредит тощо. Оскільки сторони жодних дій зі здійснення фіктивного правочину не виконували, суд у таких випадках ухвалює рішення тільки

про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків, оскільки сторони не припиняли свої права й обов'язки⁴.

Зокрема, недійсні правочини з недоліками волі — це фіктивний правочин із наявністю *умислу сторін правочину*. Так, у таких правочинах внутрішня воля сторін не відповідає зовнішньому її прояву, тобто сторони, укладаючи його, знають заздалегідь, що він не буде виконаний.

Але намір уникнути наслідків правочину, який вони укладають, має бути в усіх учасників правочину. Для визнання правочину фіктивним необхідно встановити наявність *умислу всіх сторін* правочину. У разі, якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний.

Ознака вчинення його лише для вигляду повинна бути властива діям обох сторін правочину. Якщо одна сторона діяла лише для вигляду, а інша — намагалася досягти правового результату, такий правочин не може бути фіктивним.

³ Давидова І. В. Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві: дис. доктора юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 486 с. (С. 242).

⁴ Хімченко С. В. Загальні аспекти фіктивного правочину в цивільному праві. Там само.

На відміну від правочинів, учинених під впливом помилки, обману, насильства, погрози, які, безперечно, не дійсні через недоліки волі, оскільки зовні виявляється тиск на волю сторін, унаслідок чого при волевиявленні вона спотворюється, при вчиненні фіктивних і удаваних правочинів *на волю сторін ніхто не впливає*. Навпаки, дійсна воля приховується сторонами і не виявляється у процесі волевиявлення. В усіх цих випадках є «незбіг зробленого волевиявлення з дійсною волею сторін».⁵

Вина учасника недійсного правочину виступає у формі умислу і необережності. Намір учасника недійсного правочину пов'язаний із тим, що він усвідомлює порушення встановлених правил здійснення правочинів, передбачає неминучість або можливість настання суспільно шкідливих наслідків, бажає їх настання або свідомо їх допускає. Умисна вина несумлінного контрагента має місце тоді, коли він за допомогою обману, насильства або погрози спонукає іншого суб'єкта до укладення правочину. Якщо суб'єкт не мав наміру порушити правила здійснення правочинів, має місце необережне вчинення недійсного правочину. При цьому він повинен був передбачати можливість настання суспільно шкідливих наслідків своєї поведінки, але легковажно розраховував на запобігання їм або взагалі не передбачав цих наслідків. Наприклад, особа сумлінно помиляється, вважаючи, що контрагент правочину має необхідну для його здійснення дієздатність. Про необережне вчинення недійсного правочину можна говорити й у випадку, коли один контрагент правочину ввів іншого в оману, не маючи на це наміру.⁶

ПРАВОЧИН, ВЧИНЕНИЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ФОРМИ, ЯКА ВСТАНОВЛЕНА ЗАКОНОМ

Якщо законом передбачено, що той чи інший правочин підлягає державній реєстрації, то до моменту державної реєстрації правочин не вважається вчиненим (ст. 210 ЦК).

Питання державної реєстрації нерухомого майна регулює Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» і відповідна постанова Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Статтею 640 ЦК (момент укладення договору) передбачено, що договір є укладеним із моменту отримання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. Якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним із моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії. Договір, що *підлягає нотаріальному посвідченню*, є укладеним з дня такого посвідчення.

Також у ст. 638 ЦК зазначено, що договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди щодо усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

За ч. 3, 4 ст. 334 ЦК право власності на майно за договором, який *підлягає нотаріальному посвідченню*, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним. Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації.

Частиною 3 ст. 640 ЦК передбачено, що договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є *укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації*, а в разі необхідності і нотаріального посвідчення, і державної реєстрації — з моменту державної реєстрації. Отже, момент переходу таких прав за договором пов'язується винятково з державною реєстрацією самих речових прав.

Якщо говорити про правочин, вчинений із порушенням установленної *законом форми*, то також маємо віднести його до протиправних дій, адже навіть якщо цей правочин не містить нічого протизаконного, встановлена законом форма його вчинення є порушеною⁷.

Відповідно до ч. 2 ст. 220 ЦК підставами для визнання дійсним договору, укладеного з порушенням обов'язкової нотаріальної форми, є:

⁵ Эрделевский А. Недействительность сделок: условия, виды, последствия. URL: juristlib.ru/book_1313.html.

⁶ Давидова І. В. Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві. Там само. С. 224.

⁷ Давидова І. В. Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві. Там само. С. 226.

1) існування домовленості сторін щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами;

2) ухилення однієї зі сторін від його нотаріального посвідчення;

3) повне або часткове виконання договору.

Відповідно до ч. 1 ст. 236 ЦК нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним із моменту його вчинення, тобто з моменту його державної реєстрації (згідно з ч. 1 ст. 210 ЦК правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, установлених законом; такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації).

Оскільки лише чинний правочин може бути дійсним, в умовах застосування в чинному законодавстві принципу презумпції правомірності (ст. 204 ЦК), тобто правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним, то чинність правочину досліджується в першу чергу, а тільки потім відбувається дослідження дійсності. Також «чинним» чи «нечинним» правочин є від початку його появи, і в разі нечинності є таким із моменту укладення та не призводить до змін, припинення і встановлення юридичних наслідків для сторін правочину. А дійсність правочину обумовлюється дослідженням і встановленням судом, тобто може не існувати на момент вчинення правочину. Тобто термін «дійсність» є більш широким і має включати в себе всі елементи дослідження фактів, що призвели до недійсності, включаючи нечинність⁸.

Одним із видів договорів, який укладається не тільки у письмовій формі, а й нотаріальній із подальшою державною реєстрацією права власності за набувачем нерухомого майна, є договір купівлі-продажу нерухомого майна, наприклад земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна.

Статтею 655 ЦК встановлено, що за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Відповідно до ст. 657 ЦК договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомо-

го майна укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації.

Отже, договори купівлі-продажу нерухомого майна підлягають лише нотаріальному посвідченню, тому відповідно до ч. 3 ст. 640 ЦК є укладеними з моменту їх нотаріального посвідчення, а право власності на нерухоме майно переходить за таким договором із моменту реєстрації права власності за набувачем згідно з ч. 4 ст. 334 ЦК.

Розглянемо приклад судової практики стосовно визнання судом правочину фіктивним.

Так, у березні 2019 року ОСОБА_5 звернулася до ОСОБА_2, треті особи: приватний нотаріус Дніпровського міського нотаріального округу Дніпропетровської області Чижик О. С., акціонерний комерційний банк «Райффайзенбанк Україна», ОСОБА_3, із позовом, у якому просила визнати недійсним договір купівлі-продажу квартири, укладений 05.10.04 р. між нею та ОСОБА_2. Позовна заява мотивована тим, що ОСОБА_5 була власником квартири. У зазначеній квартирі ОСОБА_5 зареєстрована з 31.03.81 р., це її фактичне та єдине місце проживання.

У 2004 році її донька — ОСОБА_3 разом зі своїм чоловіком ОСОБА_2 запропонували позивачці продати зазначену квартиру відповідачу з метою отримання ними кредитних коштів у банку під заставу (іпотеку) предмета купівлі-продажу, стверджували, що це відбується без реєстрації права власності на відповідача і матиме лише фіктивний намір, тобто вона (позивачка) буде залишатися власником цієї квартири. 05.10.2004 р. між АКБ «Райффайзенбанк Україна» та ОСОБА_2 був укладений кредитний договір, відповідно до якого банк надав позичальнику ОСОБА_2 кредит у розмірі 17300 доларів США для придбання квартири.

Позивачка зазначала, що після укладення цього кредитного договору та договору купівлі-продажу, примірник якого вона не отримувала, залишилася власником нерухомого майна, була зареєстрована у квартирі, користується нею, проживає, сплачує всі комунальні платежі.

Але в листопаді 2018 року вона дізналася, що до її доньки, ОСОБА_3, був пред'явлений позов ОСОБА_2 щодо розірвання шлюбу. Тому 12.12.18 р. позивачка отримала інформацію з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру Іпотек,

⁸ Давидова І. В. Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві. Там само. С. 117.

Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомого майна. Відповідно до інформаційної довідки №Х від 12.12.18 р. квартира належить ОСОБА_2 на підставі договору купівлі-продажу, посвідченого 05.10.04 р. приватним нотаріусом Дніпропетровського міського нотаріального округу Ч. за № Х у реєстрі. Право власності на нерухоме майно було зареєстроване 15.12.16 р. приватним нотаріусом Дніпропетровського міського нотаріального округу П., номер запису про право власності Х. Таким чином, договір купівлі-продажу був укладений 05.10.04 р., а право власності на підставі такого договору на нерухоме майно було зареєстроване лише 15.12.16 р., про що позивачці стало відомо при отриманні інформаційної довідки 12.12.18 р.

Позивачка вважає зазначений договір недійсним, обставини укладення зазначеного договору є сумнівними, відповідач при укладанні зазначеного договору купівлі-продажу діяв недобросовісно; на її звернення до відповідача про з'ясування обставин зазначеного та укладання договору спірне питання вирішене не було, відповідь не отримана, була відмова.

У цьому випадку договір купівлі-продажу був укладений між позивачкою і відповідачем *без реєстрації права власності* та без передання такого майна відповідачу. Більш того, відповідач по справі у квартирі ніколи не проживав і не проживає до теперішнього часу, а також не був зареєстрований за її адресою, тобто у нього *відсутнє право користування* нею. Всі ці обставини, на думку позивачки, свідчать про те, що сторони на виконання договору купівлі-продажу не виконали свої зобов'язання і право користування у покупця не виникло, тобто сторони не мали наміру створювати юридичні правові наслідки, укладаючи договір купівлі-продажу від 05.10.04 р.

Рішенням Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 03.03.20 р. позов ОСОБА_5 задоволено. Визнано недійсним договір купівлі-продажу квартири. Вирішено питання щодо розподілу судових витрат⁹.

В апеляційній скарзі представник ОСОБА_1 ОСОБА_2, посилаючись на невідповідність висновків суду дійсним обставинам справи, порушення судом норм матеріального і процесуального права, просив рішення скасувати й ухвалити нове судові рішення, яким у задоволенні позовних вимог відмовити в повному обсязі.

Доводи апелянта у скарзі про те, що рішення не містить жодного доказу *наявності умислу* на вчинення фіктивного правочину, спростовуються матеріалами справи, з яких вбачається, що сторони з метою отримання кредитних коштів уклали зазначений правочин. Внутрішня воля позивачки не відповідала зовнішньому її прояву, оскільки вона знала, що він не буде виконаний, оскільки має інші цілі, ніж передбачені правочином, а саме отримання кредиту під заставу (іпотеку) предмета купівлі-продажу. Позивачка впевнена була, що продаж відбудеться без реєстрації права власності на покупця — її зятя та матиме лише фіктивний намір, тобто позивачка вважала, що вона як була власницею квартири, так нею і залишиться. Крім того, тривала *нереєстрація* зазначеного правочину, а саме 12 років, підтверджує викладене вище.

Твердження апелянта про те, що на підставі заяви позивачки було здійснено реєстрацію права власності за відповідачем, а тому зазначена обставина свідчить про наявність правових підстав для відмови у задоволенні позовних вимог через вплив строку позовної давності, колегія суддів вважає безпідставними, оскільки *перереєстрація права власності* повинна бути здійснена саме після реєстрації правочину відповідачем, але після цього відповідач жодних дій не вчинив, що і призвело до звернення до суду позивачки, а також твердження позивачки про порушення її прав у листопаді 2018 року ніким не спростовано. Інші твердження апелянта колегією суддів перевірені та визнані такими, що не впливають на законність оскаржуваного рішення.

За таких обставин колегія суддів вважає, що, розглядаючи зазначену справу, суд першої інстанції, повно та всебічно дослідивши обставини справи та надані сторонами докази, надавши їм належну оцінку, правильно застосувавши до спірних правовідносин норми матеріального і процесуального права, дійшов правильного висновку про задоволення позовних вимог.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 01.09.20 р. апеляційну скаргу ОСОБА_2 залишено без задоволення. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 03.03.20 р. залишено без змін¹⁰.

У вересні 2020 року ОСОБА_2 подала *касаційну скаргу*, в якій просила скасувати ухвалені у справі судові рішення та ухвалити нове рішення про відмову

⁹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/87959445.

¹⁰ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/91284306.

в задоволенні позову, посилаючись на порушення судом норм матеріального і процесуального права.

Касаційна скарга мотивована неправильним застосуванням судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, а саме застосування норми права без урахування висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених у постановях Верховного Суду від 01.11.18 р. у справі № 910/18436/16¹¹, від 13.03.19 р. у справі № 757/12646/16¹², від 21.08.19 р. у справі № 569/4373/16¹³, від 22.10.19 р. у справі № 911/2129/17¹⁴.

Заявник також указує на невідповідність висновків судів дійсним обставинам набуття відповідачем права власності на квартиру.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Касаційна скарга підлягає задоволенню¹⁵.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, і застосовані норми права.

У справі, яка переглядається, предметом позову є визнання недійсним договору купівлі-продажу квартири від 05.10.04 р. з підстав, передбачених ст. 234 ЦК.

Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленню, майновій самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК).

Частиною 1 ст. 15 ЦК визначене право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування.

Позивач, який звертається до суду з позовом про визнання правочину фіктивним, повинен *довести суду відсутність в учасників правочину наміру створити юридичні наслідки*.

Подібна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 21.01.15 р. у справі

№ 6-197цс14¹⁶, з якою погодився Верховний Суд у постановях: від 14.02.18 р. у справі № 379/1256/15-ц (провадження № 61-1300св18)¹⁷, від 08.02.18 р. у справі № 756/9955/16-ц (провадження № 61-835св17)¹⁸.

Для визнання правочину фіктивним необхідно *встановити наявність умислу всіх сторін правочину*. Судам необхідно враховувати, що саме по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторонами не вчинено будь-яких дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі, якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний.

Аналогічні висновки викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.07.19 р. у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19)¹⁹, постановях Верховного Суду від 13.03.19 р. у справі № 757/12646/16²⁰, від 28.02.18 р. у справі № 909/330/16²¹, від 01.11.18 р. у справі № 910/18436/16²².

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, дійшов висновку про визнання оспорюваного договору купівлі-продажу недійсним на підставі ст. 234 ЦК, оскільки при його укладенні воля сторін не відповідала зовнішньому її прояву і сторони не передбачали реального настання правових наслідків, обумовлених зазначеним правочином, на момент укладення договору в обох сторін був умисел на фіктивність таких дій.

Разом із тим *суди не врахували, що для визнання правочину фіктивним вони повинні встановити наявність умислу в усіх сторін правочину, тобто у справі, що переглядається, необхідно було встановити наявність умислу як у продавця ОСОБА_5, так і в покупця ОСОБА_2.*

Заперечуючи проти позову, ОСОБА_2 посилався на те, що оспорений позивачкою договір купівлі-

¹¹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77748692.

¹² ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80588083.

¹³ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84153043.

¹⁴ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/85743713.

¹⁵ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96006082.

¹⁶ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/42496157.

¹⁷ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/72348746.

¹⁸ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/72348807.

¹⁹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/83482786.

²⁰ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80588083.

²¹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/72605059.

²² ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77748692.

продажу відповідав волевиявленню сторін правочину.

Навпаки, позивачка не довела, а суди не встановили наявності умислу з певним спрямуванням волі в ОСОБА_5 та ОСОБА_2.

Висновок суду про те, що оспорений договір не передбачав реального настання правових наслідків, обумовлених умовами правочину, не було вчинено дії, спрямовані на перехід права власності на нерухоме майно, спростовується кредитним договором від 05.10.2004 р., укладеним між комерційним банком «Райффайзенбанк Україна» та ОСОБА_2.

За умовами кредитного договору позичальник зобов'язаний використати кредитні кошти на придбання квартири згідно з договором купівлі-продажу нерухомого майна, укладеного міжпозичальником, продавцем і банком 05.10.04 р. (п. 1.2.1 кредитного договору).

У розділі 3 кредитного договору сторонами також погоджене передання позичальником в іпотеку банку нерухомого майна, яке має бути передане позичальнику продавцем відповідно до умов договору купівлі-продажу. Позичальник також зобов'язується у строк не пізніше 30 календарних днів із моменту нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу *провести державну реєстрацію договору купівлі-продажу в комунальному підприємстві «Дніпропетровське міжміське БТІ»* відповідно до вимог «Тимчасового положення про реєстрацію прав власності на нерухоме майно», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 07.02.02 р. № 7/5.

Оспорений договір купівлі-продажу нотаріально посвідчений, зареєстрований у реєстрі за № Х.

Крім того, відповідно до п. 2.1 договору купівлі-продажу від 05.10.04 р. продаж квартири здійснено за 136 659,00 грн, які продавець отримала повністю від ОСОБА_2 до підписання цього договору.

Висновок суду про те, що договір купівлі-продажу вчинено *без реєстрації права власності*, не ґрунтується на законі, оскільки законодавство, яке було чинним на момент виникнення спірних правовідносин, пов'язувало виникнення права власності на майно саме з *моментом реєстрації договору, а не реєстрацією права власності* на таке майно.

Оскільки матеріали справи *не містять належних і допустимих доказів* на підтвердження доводів позовної заяви, а суди попередніх інстанцій *не встановили*, що під час укладення спірного договору не було до-

тримано вимог чинного законодавства, у тому числі щодо *дійсної волі сторін*, то відсутні правові підстави для задоволення позову.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги.

Через те, що у справі не вимагається збирання, додаткової перевірки чи оцінки доказів, обставини справи судом установлені повно, але допущене не-правильне застосування норм матеріального права, колегія суддів вважає, що ухвалені у справі судові рішення слід скасувати з ухваленням нового судового рішення про відмову в задоволенні позовних вимог.

Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду постановив касаційну скаргу ОСОБА_2 задовольнити. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 03.03.20 р. та постанову Дніпровського апеляційного суду від 01.09.20 р. скасувати, ухвалити нове судове рішення. Відмовити ОСОБА_5 у задоволенні позову до ОСОБА_2, треті особи: приватний нотаріус Дніпровського міського нотаріального округу Дніпропетровської області Ч., акціонерний комерційний банк «Райффайзенбанк Україна», ОСОБА_3, про визнання договору купівлі-продажу недійсним.

Таким чином, робимо висновки:

— якщо на момент виникнення спірних правовідносин діяло законодавство, за яким виникнення права власності на майно пов'язане з моментом реєстрації договору (правочину), а не з реєстрацією права власності на таке майно (тоді можна говорити про недоліки форми), то для визнання правочину недійсним (зокрема, правочину з недоліками волі) суди мають установити, що під час укладення спірного правочину не було дотримано вимог чинного законодавства, зокрема, щодо дійсної волі сторін;

— для визнання правочину недійсним на підставі ст. 234 ЦК, яка встановлює правові наслідки фіктивного правочину, судам необхідно встановити: по-перше, що при укладенні правочину у сторін воля не відповідала зовнішньому її прояву, тобто була спрямована на те, щоб створити лише видимість цього зв'язку; по-друге, сторони мають свідомий намір невиконання зобов'язань договору (правочину) і приховують справжні наміри, тобто не передбачають реального настання правових наслідків, які обумовлені зазначеним правочином; по-третє, наявність умислу в усіх сторін правочину.

ВЕРХОВНИЙ СУД

ПРО ПРАВИЛА ЗМІНИ ПРЕДМЕТА ПОЗОВУ

Бєлкін Леонід, адвокат

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 46 Господарського процесуального кодексу України¹ позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог — до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Згідно з ч. 3 ст. 46 ГПК до закінчення підготовчого засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви. У справі, що розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, зміна предмета або підстав позову допускається не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі. Аналогічні норми містяться у Цивільному процесуальному кодексі України² (ст. 49) та Кодексі адміністративного судочинства України³ (ст. 47). Однак у практичному застосуванні цих норм мають місце певні труднощі, оскільки не завжди зрозуміло, що таке зміна предмета та/або підстав позову та їх відмежування від збільшення

позовних вимог, з одного боку, та/або уточнення позовних вимог. Системну відповідь на ці питання надають аналізовані нижче постанови колегій суддів Верховного Суду.

Питання відмежування зміни підстави позову в розумінні ст. 46 ГПК, ст. 49 ЦПК та ст. 47 КАС розглянуто у постанові від 25.06.19 р. у справі № 924/1473/15, провадження № 12-15гс19, Великої Палати Верховного Суду⁴. Так, у пп. 7.41 — 7.43 цієї постанови наголошено:

«**7.41.** Відповідно до вимог ч. 3 ст. 46 ГПК, до закінчення підготовчого засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви. У справі, що розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, зміна предмета або підстав позову допускається не пізніше ніж за 5 днів до початку першого судового засідання у справі.

7.42. Під предметом позову розуміється певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, стосовно якої позивач просить прийняти судові рішення. Підставу позову становлять обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги щодо захисту права та охоронюваного законом інтересу. Тобто зміна

предмета позову означає зміну вимоги, з якою позивач звернувся до відповідача, а зміна підстав позову — це зміна обставин, на яких ґрунтується вимога позивача. Одночасна зміна і предмета, і підстав позову не допускається.

7.43. Разом з тим не вважаються зміною підстав позову доповнення його новими обставинами при збереженні в ньому первісних обставин та зміна посилення на норми матеріального чи процесуального права. Водночас і посилення суду в рішенні на інші норми права, ніж зазначені у позовній заяві, не може розумітися як вихід суду за межі позовних вимог. У зв'язку з цим господарський суд, з'ясувавши у розгляді справи, що сторона або інший учасник судового процесу в обґрунтування своїх вимог або заперечень посилалися не на ті норми, що фактично регулюють спірні правовідносини, **самостійно здійснює правильну правову кваліфікацію останніх та застосовує у прийнятті рішення саме такі норми**

¹ Далі за текстом — ГПК.

² Далі за текстом — ЦПК.

³ Далі за текстом — КАС.

⁴ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/83025253.

матеріального і процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини».

У принципі, позиція, яка заперечує тлумачення «доповнення позову новими обставинами при збереженні в ньому первісних обставин» як зміну підстав позову, була відома їй раніше. Так, ще у постанові від 23.07.12 р. у справі № 2/207-09 Вищого господарського суду України була сформульована правова позиція, за якою «<...> не вважаються зміною підстав позову **доповнення його новими обставинами при збереженні в ньому первісних обставин та зміна посилання на норми матеріального чи процесуального права**. Водночас і посилання суду в рішенні на інші норми права, ніж зазначені у позовній заяві, не може розумітися як вихід суду за межі позовних вимог»⁵. У постанові від 15.10.20 р. у справі № 922/2575/19 уже реформованого Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду зазначено: «**Не вважаються зміною підстав позову доповнення його новими обставинами при збереженні в ньому первісних обставин та зміна посилання на норми матеріального чи процесуального права**»⁶.

Разом із тим викладена вище постанова Великої Палати Верховного Суду має велике значення, оскільки, по-перше, носить універсальний характер для судів усіх спеціалізацій, а по-друге, наголошує, що суди не тільки мають право, але й зобов'язані надавати належну правову кваліфікацію конкретним обставинам конкретної справи, навіть якщо про таку кваліфікацію не згадується у позові (принцип «*jura novit curia*» («суд знає закони»)). З цього приводу у п. 86 іншої постанови Великої Палати Верховного Суду (04.12.19 р. у справі № 917/1739/17, провадження № 12-161гс19⁷) зазначено, що «саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору. Самостійне застосування судом для прийняття рішення саме тих норм матеріального права, предметом регулювання яких є відповідні пра-

вовідносини, не призводить до зміни предмета позову та/або обраного позивачем способу захисту».

Натомість питання зміни предмета позову не отримало системного вирішення. Тому особливо доцільно розглянути правові позиції, сформульовані колегіями Верховного Суду з цього приводу.

Так, підходи з приводу зміни предмета позову системно узагальнені у постановках Касаційного господарського суду від 15.10.20 р. у справі № 922/2575/19⁸, від 25.01.21 р. у справі № 910/10954/19⁹, від 04.03.21 р. у справі № 910/2483/18¹⁰. Зокрема, в останній за часом прийняття постанові від 04.03.21 р. у справі № 910/2483/18 зазначається таке:

«Особа, яка звертається до суду з позовом, самостійно визначає у позовній заяві, яке її право чи охоронюваний законом інтерес порушено особою, до якої пред'явлено позов, та зазначає, які саме дії необхідно вчинити суду для відновлення порушеного права. Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд.

Предмет позову кореспондує із способами захисту права, які визначені, зокрема, у ст. 16 Цивільного кодексу України, ст. 20 Господарського кодексу України, а відтак зміна предмета позову означає зміну вимоги, що може полягати в обранні позивачем іншого/інших, на відміну від первісно обраного/них способу/способів захисту порушеного права, в межах спірних правовідносин.

Необхідність у зміні предмета позову може виникати тоді, коли початкові вимоги позивача не будуть забезпечувати чи не в повній мірі забезпечать позивачу захист його порушених прав та інтересів.

Зміна предмета позову можлива, зокрема, у такі способи:

- 1) заміна одних позовних вимог іншими;
- 2) доповнення позовних вимог новими;
- 3) вилучення деяких із позовних вимог;
- 4) пред'явлення цих вимог іншому відповідачу в межах спірних правовідносин.

При цьому збільшити або зменшити розмір позовних вимог можна лише тоді, коли вони виражені

⁵ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/25409664.

⁶ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92228692.

⁷ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/86310237.

⁸ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92228692.

⁹ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/94393833.

¹⁰ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/95567119.

у певному цифровому еквіваленті, наприклад у грошовому розмірі. Доповнення позовних вимог новими відбувається шляхом зміни предмета позову, а не через збільшення розміру позовних вимог.

Таким чином, у перелічених постановвах Касаційного господарського суду, по-перше, визначені чотири можливі форми (способи) зміни предмета позову, по-друге, встановлено, що *доповнення позовних вимог новими не є збільшенням позовних вимог.*

До аналогічного переліку можливих форм (способів) зміни предмета позову приходять і колегії суддів Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду.

Так, у п. 114 постанови від 23.12.20 р. у справі № 807/1525/16, адміністративне провадження № К/9901/24416/20, Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду визначено¹¹, що «зміна предмета адміністративного позову можлива у такі способи: 1) заміна одних позовних вимог іншими; 2) доповнення позовних вимог новими; 3) вилучення деяких із позовних вимог; 4) пред'явлення цих вимог іншому відповідачу в межах спірних правовідносин».

У п. 115 цієї постанови від 23.12.20 р. у справі № 807/1525/16 також визначено, що збільшити або зменшити розмір позовних вимог можна лише тоді, коли вони виражені у певному цифровому еквіваленті, наприклад у грошовому розмірі. *Доповнення позовних вимог новими відбувається шляхом зміни предмета позову, а не через збільшення розміру позовних вимог.*

У п. 116 цієї постанови від 23.12.20 р. у справі № 807/1525/16 відкрита можливість «уточнення» позовних вимог, яке не тягне за собою зміну предмета позову. Зокрема, у цьому пункті зазначено, що **уточнення формулювання** вимог адміністративного позову (з метою усунення двозначності, приведення формулювання позову у відповідність до формулювання закону тощо) не вважається зміною адміністративного позову, оскільки зміст і розмір вимог залишається тим самим.

До аналогічних висновків приходила колегія суддів у постанові від 08.10.19 р. у справі № 0940/1815/18,

провадження № К/9901/22258/19, Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду¹².

У постановвах від 11.04.18 р. у справі № 826/13046/16, адміністративне провадження № К/9901/2619/17¹³, та від 21.12.18 р. у справі № 184/455/16-а, адміністративне провадження № К/9901/10612/18¹⁴, Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду знаходимо деякі уточнення наведених вище правових позицій. Так, у цих постановвах, як і вище, зазначається, що «зміна предмета адміністративного позову можлива у такі способи: 1) заміна одних позовних вимог іншими; 2) доповнення позовних вимог новими; 3) вилучення деяких із позовних вимог; 4) пред'явлення цих вимог іншому відповідачу в межах спірних правовідносин».

Разом із тим у постанові, порівняно з іншими правовими позиціями, суди додатково доходять висновку, що «реалізація права на зміну предмета позову може мати наслідком заміну відповідача **або залучення співвідповідача** (співвідповідачів), а також третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору».

У постанові додатково вказується, що для зміни адміністративного позову у будь-який із зазначених вище способів, позивач повинен подати до суду письмову заяву, яка має відповідати вимогам ст. 106 КАС (у редакції, чинній на час винесення оскаржуваних рішень). При цьому якщо зміна адміністративного позову тягне за собою зміну розміру судового збору, то у разі збільшення розміру судового збору позивач повинен доплатити різницю й додати до заяви про зміну позовних вимог квитанцію про сплату судового збору чи інший документ, що це підтверджує.

Отже, із аналізу постанов від 23.12.20 р. та від 08.10.19 р. у системному зв'язку із постановами від 11.04.18 р. та від 21.12.18 р. можна дійти висновку, що у процесі зміни предмета позову можна як змінювати відповідача, так і залучати додаткового відповідача/ів (співвідповідача/ів), а також додатково залучати третіх осіб.

Натомість варто зазначити, що системне встановлення аналогічних позицій Касаційним цивільним

¹¹ ЄДРСП. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/93749397.

¹² ЄДРСП. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84805860.

¹³ ЄДРСП. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73359605.

¹⁴ ЄДРСП. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78808270.

судом майже невідомо. Так, у постанові 30.10.19 р. у справі № 370/2201/15-ц, провадження № 61-13796св19, Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду з цього приводу наводиться твердження, яке не надає нового знання¹⁵: «Таким чином, зміна предмета позову означає зміну вимог, з якою позивач звернувся до відповідача, а зміна підстав позову — це зміна обставин, на яких ґрунтується вимога позивача. Одночасна зміна і предмета, і підстав позову, як визначено вищенаведеною нормою ч. 3 ст. 49 ЦПК, не допускається. **Доповнення позовних вимог новими вимогами та новими обставинами по своїй суті є новим позовом**».

Отже, якщо «доповнення позовних вимог новими вимогами та новими обставинами» розглядати у сукупності, то у наведеному твердженні немає ні-

чого нового, оскільки відомо, що одночасна зміна підстав і предмета позову не допускається. Разом із тим, якщо під новими обставинами розуміти доповнення позову такими обставинами при збереженні в ньому первісних обставин та/або зміну посилання на норми матеріального чи процесуального права, то це є неправильним з огляду на наведені вище постанови Верховного Суду, перш за все — Великої Палати Верховного Суду, що завжди має пріоритет на постановами колегій та палат. Точно так же «доповнення позовних вимог новими вимогами» як таке не буде новим позовом, а може розглядатися як зміна предмета позову.

Наведений аналіз сприятиме ствердженню більш усталеної судової практики у сфері зміни предмета та підстав позову.

¹⁵ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/85390120.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ВИТОКИ АДВОКАТУРИ У СЛОБІДСЬКІЙ УКРАЇНІ

Світлана Потапенко, к. істор. н., учасник Проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

У статті зосереджено увагу на постанні інституту адвокатури у Слобідській Україні. На основі виявлених у фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Києві джерел зроблено висновок, про перші відомості про адвокатську діяльність на Слобожанщині сягають 1720-х рр. Клієнт уповноважував адвоката «вірчим листом» або «вірчою чолобитною», пізніше — «довіреністю». Адвокатські дії найчастіше здійснювали служителі чи управителі маєтків великих землевласників, канцелярські службовці та родичі позивачів і відповідачів. З огляду на те, що найбільш підготовлені адвокати («повірені», згодом — «уповноважені») походили із середовища канцеляристів, саме їх слід вважати передвісниками становлення професійної адвокатури у регіоні.

Історія адвокатури й судочинства на сьогодні є однією з найбільш динамічних ділянок української історіографії. Упродовж останніх років побачили світ монографії Н. Старченко¹, В. Горобця², Ю. Волошина³, В. Брехуненко, І. Синяка⁴, М. Довбищенка⁵, присвячені історії правової культури загалом та інституту судового захисту зокрема в ранньомодерній Україні (останні дві видані Центром досліджень адвокатури і права НААУ), який відіграє важливу роль у дослідженні історії адвокатури в Україні. Однак подібні дослідження, які стосувалися б Слобожанщини того самого періоду, наразі відсутні. Відтак проблема становлення та розвитку судочинства й адвокатури в регіоні лишається відкритою до спеціальних студій.

* * *

На Слобожанщині козацьке судочинство здійснювалося в межах так званої «черкаської обыкности» — авто-

номії Слобідських полків, зіпертої на царські жалувальні грамоти 1659—1717 рр.⁶ Цивільні справи розглядав полковий суддя, а майнові й кримінальні (окрім найтяжчих про шпигунство і зраду) належали до компетенції полковника. Очільник полку міг виносити вирoki зі смертними включно, розпоряджатися майном злочинців і утікачів⁷. У сотнях цивільні справи вирішував сотник. У військово-адміністративному відношенні Слобідські полки підпорядковувалися белгородському воєводі, а через нього — Розрядному приказу. Протягом 1682—1700 рр. полки перебували у віданні приказу Великої Росії, який також розглядав судові справи слобожан⁸.

Від 1708 р. розпочалося впровадження губерньського устрою в Московській державі, у зв'язку з чим на зміну воєводській адміністрації прийшла губерньська. Спершу Слобідські полки входили до складу Київської, а з 1727 по 1765 рр. — Белгородської

¹ Старченко Н. Честь, кров і риторика: Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI — початок XVII століття). — К., 2014. — 510 с.

² Горобець В. Конфлікт і влада в ранньомодерній Україні. Сотник новгород-сіверський проти гетьмана Війська Запорозького, 1715—1722. — К., 2016. — 288 с.

³ Волошин Ю. Козацька феміда: гродське судочинство в Гетьманщині. — К., 2019. — 208 с.

⁴ Брехуненко В., Синяк І. Адвокати в судочинстві ранньомодерної Української держави — Гетьманщини. — К., 2017. — 432 с.

⁵ Довбищенко М. Українська адвокатура Волині литовсько-польської доби (XVI—XVIII ст.). — К., 2019. — 288 с.

⁶ Сборник судебных решений, состязательных бумаг, грамот, указов и других документов, относящихся к вопросу о старозаимочном землевладении в местности бывшей Слободской Украины / Состав. В. В. Гуров. — Х., 1884. — С. 470—533.

⁷ Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Передм. та ком. В. Л. Маслійчук; упорядн. О. О. Савчук. — Х., 2019. — С. 83; Маслійчук В. Л. Козацька старшина слобідських полків XVII — першої третини XVIII ст. — Х., 2003. — С. 44—45.

⁸ П'ятницька С. «Приказ Великия России» // Праці Комісії для виучування історії західно-руського та українського права. — К., 1926. — Вип. 2. — С. 229—251.

губерній. Белгородська губернська канцелярія стала апеляційною установою для Слобідських полкових урядів. Допускалося оскарження ухвали губернатора в Юстиць-Колегії⁹. Протягом 1732—1743 рр. Слобідськими полками керував тимчасовий орган — Канцелярія Комісії впорядкування Слобідських полків, яка здійснювала заходи, спрямовані на бюрократизацію діяльності полкових канцелярій¹⁰. Канцелярія Комісії могла розглядати складні судові справи, у випадку чого дозволялося запрошувати на засідання слобідських полковників, а також наглядала за судочинством у полкових канцеляріях і приймала апеляції на їхні рішення. Якщо хтось лишався незадоволеним ухвалою самої Канцелярії Комісії, то дозволялося переносити справу до Сенату чи Військової колегії¹¹.

Канцелярію Комісії розпустили згідно з жалувальною грамотою Єлизавети Петрівни від 22 листопада 1743 р., котра частково повернула втрачені слобожанами в попереднє десятиліття вольності й відновила порядок подання апеляції до Белгородської губернської канцелярії¹². Однак із приходом до влади Катерини II справа дійшла до остаточної ліквідації автономії Слобідських козацьких полків. Улітку-восени 1765 р. на їхній основі сформували п'ять гусарських полків. Адміністративно території колишніх полків увійшли до новоствореної Слобідсько-Української губернії з центром у Харкові. Губернію поділили на чотири провінції — Ізюмську, Острогозьку, Охтирську і Сумську, які очолили провінційні воєводські канцелярії. Кожна провінція, своєю чергою, об'єднала одне міське і чотири або п'ять повітових комісарств. Терени колишнього Харківського козацького полку охопили шість комісарств «Харківського відомства», які підпорядковувалися безпосередньо Слобідсько-Українській губернській канцелярії. Порядок судочинства в ново-

створених установах регулювали як загальноімперські акти, передовсім «Настанова» Катерини II губернаторам від 21 квітня 1764 р.¹³, так і спеціально видані «Інструкція Слобідсько-Української губернії губернаторові з губернською і провінційними канцеляріями» від 26 серпня 1765 р.¹⁴ та «Інструкція Слобідсько-Української губернії комісарам» 1766 р.¹⁵

* * *

Як свідчать джерела, адвокатами зазвичай виступали служителі маєтків великих землевласників, канцелярські службовці та родичі позивачів і відповідачів. Виявлена на сьогодні найраніша згадка про адвокатську діяльність на Слобожанщині міститься у справі 1726 р. про розорення козаками Ізюмського полку Лисогірської слободи з угіддями, заснованої белгородським воєводою Борисом Шереметевим на нібито куплений ним полковій землі. Справу розглядали в Белгородській губернській канцелярії, де власницю, вдову воєводи графиню Ганну Шерематьєву, представляв її управитель Степан Перячнеков¹⁶.

Кількість згадок різко зростає у 1740-х рр. в обставинах формалізації і збільшення обсягу «паперової роботи» в Слобідських полкових канцеляріях. Панівне до цього козацьке судочинство вирізнялося «простотою і відсутністю формалізму», не будучи «ні чисто словесним, ні чисто письмовим»¹⁷, а отже, і не продукуючи великої кількості документальних джерел. Натомість бюрократизація, накинута імперським центром у середині 1730-х рр., мала наслідком докладнішу задокументованість процесів.

На той момент, коли це фіксують джерела, судові процеси у Слобідських полкових канцеляріях провадилися (або принаймні набували відповідного діловодного вигляду) відповідно до вимог іменного указу Петра I «Про форму суду» від 5 листопада 1723 р.¹⁸

⁹ Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое (далі — ПСЗ). — СПб, 1830. — Т. 8. — С. 97.

¹⁰ Маслійчук В. Л. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України XVII—XIX ст. — Х., 2007. — С. 105—138.

¹¹ ПСЗ. — Т. 9. — С. 403—404; Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДАК України). — Ф. 380. — Оп. 2. — Спр. 21. — Арк. 11—12.

¹² Сборник судебных решений... — С. 532.

¹³ ПСЗ. — Т. 16. — С. 716—720.

¹⁴ Там само. — Т. 17. — С. 183—184.

¹⁵ Материалы для истории колонизации и быта... — Т. 2. — С. 300—301; Російський державний архів давніх актів. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 939. — Арк. 140—144 зв.

¹⁶ ЦДАК України. — Ф. 1722. — Оп. 1. — Спр. 34. — 27 арк.

¹⁷ Слабченко М. Е. Малорусский полк в административном отношении (Историко-юридический очерк). — Одесса, 1909. — С. 310, 313.

¹⁸ ПСЗ. — Т. 7. — С. 147—150.

із доповненнями, внесеними сенатським указом від 3 травня 1725 р.¹⁹ Позивач («истецъ», часом — «проситель») подавав «позовну чолобитну» («исковая челобитная», пізніше — «донесение», «прошение», «жалоба»), з якої відповідач («отвѣтчикъ») або його адвокат отримував копію і подавав до суду «реверс» («реверсъ») про отримання. Слухання призначали так, щоб у відповідача був хоча б тиждень на ознайомлення із висунутими йому звинуваченнями і підготовку до захисту. Позивача чи його адвоката зобов'язували стати до суду «білетом» («бѣлетъ»). «Судові промови» («судебные речи»), тобто дебати, підшивали до справи окремими аркушами. При цьому відповідач давав «відповідь» («ответъ») на висунуті йому звинувачення і «говорив на виправдання» («во оправдание говорилъ»), а позивач висував «докази» («доказательства») в уліку («в улѣку»). До справи прикріплювали також «інструкції» («инструкция»), які із суду надсилали з кур'єрами («нарочными») до відповідача, аби той став до суду сам чи прислав адвоката; «донесення» («донесение») нарочних про виконання таких розпоряджень; «допити» («допросъ») свідків; копії поданих сторонами документів тощо. «Виписка» була своєрідним конспектом матеріалів справи і законодавчих актів, які дозволяли винести вирок. «Рішуче визначення» («рѣшительное опредѣленіе») містило вирок, який починався формулою «приказали». Сторони мали вислухати вирок у суді «при открытых дверях» і в письмовій формі висловити свою згоду чи незгоду з ним («удовольствие или неудовольствие подписать»), а в разі заперечення — подавати на апеляцію.

Роль адвоката у процесі регулював п. 7 указу «Про форму суду»: «Челобитчикамъ же и отвѣтчикамъ дается воля вмѣсто себя посылать въ судъ, кого хотятъ, толькось письмами вѣрющими, что оно й учинить, онъ прекословить не будетъ»²⁰. Адвокат у документах 1740-х—1780-х рр. іменувався «повіреним» («повѣренной»), а з 1790-х рр. в обіг увійшов паралельний термін «уповноважений» («уполномоченный»). Документом, що уповноважував на адвокатську діяльність, була «вірча чолобитна» («вѣрющая челобит-

ная») або «вірчий лист» («вѣрющее письмо»). Перший варіант передбачав дотримання затвердженої діловодної форми чолобитної зі зверненням до правлячого монарха про допуск певної особи до суду замість позивача або відповідача. Другий варіант був менш формальним і містив звернення до особи, яку уповноважували, виклад суті доручення, підпис довірителя («ввѣрителя»), дату та обов'язкове посвідчення в офіційній установі. Із 1770-х рр. вірчий лист почали також іменувати «довіреністю» («доверенность»).

* * *

Ситуація, коли управителі чи служителі виступали в суді від імені власників маєтків, повторюється в джерелах неодноразово. Так, 1741 р. у Сумській полковій канцелярії розглядали справу «в приѣзде... и в грабеже» села Костевки Вольновського повіту, яке належало боровенському сотнику Охтирського полку Петру Романову²¹. Позивач звинувачував під прапорного Івана Гадяцького. Із першої спроби кур'єр не застав відповідача вдома у селі Семеренках. За другою повісткою той також не поїхав, «а послалъ било от себе поверенного города Волного жителя Осипа Пофомова, і он поверенной в Сумах, не обождавъ подачи его доношения, бежал неведомо куда»²². Втечею закінчилося й представництво служителем Іваном Нотичем свого господаря прем'єр-майора Олексія Єршова у справі про спір за маєтність під Богодуховом Охтирського полку із вдовою сотниковою Гафією Березинською та її свекрухою, у першому шлюбі вдовою сотниковою, Єфимією Павловою з онуком підпрапорним Максимом Павловим²³.

Адвокатські дії здійснювали служителі харківської полковничої родини молдавського походження Куликовських. Зокрема, у березні 1757 р. служитель харківського полковника 1757—1764 рр. Матвія Куликовського Василь Татаринов подав позов на сотника Охтирського полку Степана Надаржинського, що той продав маєтність Куликовському в селі Пилевці за 3000карб, але не дав купчої. Врешті, купчу було отримано²⁴. А в 1762 р. прикажчик Юрій Колорат уніс чолобитну до Харківської полкової канцелярії про

¹⁹ Там само. — С. 466—467.

²⁰ Там само. — С. 149.

²¹ ЦДІАК України. — Ф. 380. — Оп. 2. — Спр. 15. — 12 арк.

²² Там само. — Арк. 5 зв.

²³ Там само. — Ф. 1721. — Оп. 1. — Спр. 54. — Арк. 3—11.

²⁴ Там само. — Ф. 1725. — Оп. 1. — Спр. 196. — Арк. 7—7 зв.

те, що люди сусіднього землевласника підполковника Фон Циглера розорали поле Куликовського і побили його селян «обнаженою саблею». Вилучену зброю Колорат приніс до полкового уряду як речовий доказ²⁵.

Виявлено низку джерельних свідчень прослужителів-адвокатів полковничої родини Шидловських. Зокрема, 22 липня 1762 р. служитель Романа Шидловського Василь Соколов подав «донесення» до Харківської полкової канцелярії, що у володіннях його господаря спіймано «двух бурлак» Никифора Федоренка і Корнія Телбушенка, котрі, як з'ясувалося, у 1759 р. на чолі з «ватагом» Федором Свириденком напали на панський будинок у селі Мерчику. «Розорення дому» відбулося за підказкою «табунщика» Шидловських і біглого селянина Григорія. Нападники закололи служителя і взяли коней, срібло та гроші, завдавши збитків на 5350 карб. За показами цих бурлак Федора Свириденка, який переховувався у містечку Мерефі, було схоплено. Соколов просив розслідувати справу за позовом 1759 р.²⁶

Найбільш показовою є класична «битва адвокатів» за участю прикажчика матері Романа, вдови полковника харківського й ізюмського, Параски Шидловської. Справа почалася з того, що 21 вересня 1737 р. підпорний Харківського полку Федір Панкрат'єв подав до Харківської полкової канцелярії позовну чолобитну на полковницю зі звинуваченням, що та «владѣть неведома почему» його засікою із «займою ставною» на річці Мерефій лісом по обох берегах річки, розташованими біля селі Огульців. Позивач стверджував, що у 1695 р. цю маєтність придбав його батько Герасим за 10 карб. у місцевої мешканки вдови Ганни Григорівни²⁷. Наступного дня із полкової канцелярії надіслали нарочного з інструкцією до Мерчика, щоб відповідачка «к ответу ехала в Харьковскую полковую канцелярію или поверенного от себя с верующею челобитною прислала»²⁸. Однак Параска Шидловська цю вимогу проігнорувала.

На тому справа призупинилася, поки 30 березня 1742 р. Панкрат'єв не поновив свій позов та повідомив, що в 1739 р. служитель відповідачки напад

на винаря поблизу спірної плотини і «совсемъ разорилъ» винокурню. Тоді ж він дав вірчу чолобитну (до-ручення — *авт.*) в цій справі канцелярському писарю Харківської полкової канцелярії Семену Антонову. Шидловська на інструкцію з полкової канцелярії заявила, що «против одного челобитя к ответу послать в поверенние некого, а ведатца б реченному подпорному Панкратеву в том з сином ея Слобоцкого драгунского полку капитаном Романом Шидловским»²⁹. Коли нарочний приїхав удруге, його не пустили у дім. І лише з третьої спроби вдалося доправити до Харкова прикажчика Івана Закоринського, якому 24 січня 1744 р. відповідачка дала вірчу чолобитну.

Судове засідання призначили на 14 лютого. Обидва адвокати з'явилися і, «поговоря меж себя, полюбовно отсрочили» до 1 березня, потім до 3 березня, далі ще на місяць. У кінцевому рахунку дебати відбулися на засіданні 5 квітня. Адвокат позивача апелював до документів і свідчень очевидців, тоді як його опонент намагався знайти неузгодженості у показах протилежної сторони й обернути на свою користь положення законодавства³⁰.

Спершу Закоринський «в допросе сказалъ», що відповідачці невідомо, чи давала Ганна Григорівна купчу на спірні угіддя Герасиму Панкрат'єву, але у неї самої є кріпості «на ту займу». А якщо Панкрат'єв у дійсності має купчу батька, то повинен її «предявит і сообщить къ делу». На це Антонов «в улику сказалъ», що саме відповідачка мала б подати такі документи, адже тими угіддями вона заволоділа «напрасно без всяких крепостей насильемъ своимъ». Закоринський препарував, що купча Ганни Григорівни Герасиму Панкрат'єву, яку такі показав Антонов, датована 2 квітня 1698 р., а не 1695 р., як зазначено в позовній чолобитній. Антонов пояснив цю прикрість «ошибкою писца», який складав позовний документ. Закоринський продовжив, що у 1698 р. Герасим Панкрат'єв дав купчу Лаврентію Шидловському, «на которой отецъ ево ісцов подписался своеручно владѣть ему Шидловскому женѣ і дѣтемъ вечно». Антонов заперечив, що батько позивача нікому купчих на той

²⁵ Там само. — Арк. 46—46 зв.

²⁶ Там само. — Спр. 591. — 73 арк.

²⁷ Там само. — Спр. 66. — Арк. 2—2 зв.

²⁸ Там само. — Арк. 3—3 зв.

²⁹ Там само. — Арк. 8.

³⁰ Там само. — Арк. 21—24 зв.

грунт не давав. А навіть якщо у Шидловської є якась кріпость, то її треба посвідчити, адже в ній «воровски» ім'я Панкрат'єва вписане, бо Герасим «самъ писать умел, а хотя ж би істцов отецъ и подписалъ, токмо она въ крепосних дѣлх нигде не записана, а по указомъ такимъ верить не велено». На цей закид Закоринський пояснив, що купча не вписана в кріпосні книги, бо ще 12 червня 1700 р. Федір Шидловський отримав відказний випис «на помесную ево землю, і на сенние покоси, і на всякие угоды, і на мелници», де також згадуються угіддя у верхів'ях р. Мерефи» і по протчимъ урочищамъ». По смерті полковника його помістям володів племінник Лаврентій, а нині — дружина і діти останнього «без всякого спору и челобитя».

Адвокат відповідачки підсилив власну позицію посиленням на Соборне уложення, наголосивши, що згідно з пунктом 54 глави 16 «Про помісні землі» подавати чолобитні на втрачені помістя батька дозволяється до п'ятнадцяти років³¹, а пункт 63 наказував відмовляти у претензіях на землю, якщо виявиться, що вона вже комусь відмежована й відказана згідно з писцовими книгами³². На це адвокат позивача зауважив, що Герасим Панкрат'єв володів цим угіддям «без всякого спору» до своєї смерті в 1736 р. і це можуть підтвердити огульчанці. Лише коли не стало Федорова батька, «ответчица полковница темѣлсомъ і протчимъ владѣтвево, ісца, недопустила, і потому стало бить видно, что ответчица на тотлѣсъ никаких правилнихъ крепостей не имѣла и не имѣет». Насамкінець Антонов використав найсильніший аргумент: виявляється, 26 серпня 1742 р., тобто після повторної позовної чолобитної від Федора Панкрат'єва, Закоринський звернувся до його клієнта з листом, де схиляв того до замирення «не входя в суд», просив «той грунтъ принять и владеть по-прежнему», обіцяв повернути награване і поправити винокурню і греблю. Єдине, що заважало мировій, — це відсут-

ність уповноваження адвоката на такий крок від полковниці. Закоринський не розгубився і підтвердив, що дійсно мав намір вирішити справу без судового розгляду, але щойно повернулися його господарів з'ясувалося, що володіння законне, він отримав наказ нікого до угіддя не допускати.

2 вересня того ж року до Огульців, а також сусідніх сіл із полкової канцелярії надіслали валківського сотника Якова Богаєвського, аби перевірити межі спірних угідь та опитати місцевих старожилів і свідка. Причому присутніми мали бути позивач і відповідачка чи їхні повірені. Полковниця знову проігнорувала, але огляд усе одно було проведено і підтверджено факт купівлі угідь Панкрат'євим у Ганни Григорівни 1698 р. та володіння ними до 1736 р.³³ Далі справа загальмувалася на кілька десятиліть і завершилася 1775 р. вигідно для Шидловських, їм сини Федора Панкрат'єва відступили маєтність «полюбовно», імовірно, за компенсацію³⁴.

Наведений приклад тогочасної судової справи цікавий тим, що висвітлює імена адвокатів та показує методи і засоби, використані адвокатами двох сторін у процесі. Крім того, цей спір цікавий і тим, що адвокатом позивача Панкрат'єва був канцелярист Харківської полкової канцелярії Семен Антонов. Беручи загалом, канцеляристи виступали в ролі судових представників дуже часто. Наприклад, під час судових розглядів 1740-х рр. в Охтирській полковій канцелярії адвокатські дії здійснювали канцелярський писар Іван Кардашев³⁵, канцелярські писці Павло Яготинець³⁶ і Петро Перебийніс³⁷, причому останній 1745 р. працював у Охтирській кріпосній конторі й обороняв клієнтів одразу у двох справах³⁸.

Згаданий Іван Кардашев 1749 р. захищав котелевського сотника Івана Матюшинського від звинувачень, висунутих підлеглим козаком Іваном Гнилосиром у побитті його дружини і батька³⁹. У двох процесах

³¹ ПСЗ. — Т. 1. — С. 82—84.

³² Там само. — С. 86.

³³ Там само. — Арк. 79—79 зв.

³⁴ Там само. — Арк. 104—104 зв.

³⁵ Там само. — Ф. 1721. — Оп. 1. — Спр. 52. — 62 арк.

³⁶ Там само. — Спр. 32. — 84 арк. Див. також: Шиманов А. Деятели Слободской Украины прошлого века // Киевская старина. — 1891. — № 6. — С. 423—445.

³⁷ ЦДІАК України. — Ф. 1721. — Оп. 1. — Спр. 139. — Арк. 51; Спр. 56. — 27 арк.

³⁸ Там само. — Спр. 139. — Арк. 41, 45, 51.

³⁹ Там само. — Спр. 52. — 62 арк.

на стороні позивача в тій же Охтирській полковій канцелярії у 1763—1764 рр. виступав боровенський сотенний писар Григорій Сумський. У спорі за спадок між братами Семеном і Андрієм Смаковськими, представниками впливової старшинської родини, Григорій захищав інтереси першого⁴⁰. Однак через нехіть самих Смаковських до активних дій адвокат виявився не при справі: клієнт не лише не давав йому кошти на судові витрати, але й позабирав усі документи до себе додому в Котельву, і в листопаді 1765 р. брати залагодили спір. А в справі управителя Розумовських Івана Водяницького проти краснокутівських козаків Михайла Лучиса, Марка Яковенка і Стапана Ророга в порубанні лісу й побитті лісників Сумський знехтував адвокатськими обов'язками: «Понеже-де усмотрено им, Водяницким, что оной Сумской по тому делу никакова хождения и старательства не имеет, для того оно и Водяницкой до окончания того дела поверел он хождение иметь и в суде бить Ахтырскому жителю писарю Захару Бойкову»⁴¹.

Особливо активно повірені зі штату полкових канцелярій діяли у цивільно-правових відносинах. Їх уповноважували підписувати й вносити до кріпосних книг купчі, закладні, заповіти. Так, 1763 р. канцелярист Іван Пашенко підписався замість двірчанської поміщиці Ксенії Абазі на її тестаменті і забрав оригінал документа після того, як наглядч Харківської кріпосної контори Андрій Сидоренко вніс його до кріпосних книг⁴². Тоді ж він опікувався оформленням купчих своєї дружини Марії, козака Піддубного і сотника Григорія Черноглазова⁴³. А згаданий Сидоренко 1764 р. оформляв купчу валуйського однодворця Федора Прокопова на продану графу Петрові Девієру землю⁴⁴.

Поруч зі служителями маєтків і канцелярськими службовцями, адвокатами часом були родичі, напри-

клад, у родині харківських й ізюмських полковників Квіток. Зі збережених уривків хроніки, яку Квітки вели у XVIII ст., дізнаємося, що 1754 р. полковниця вдова Параска Андріївна Квітка, уроджена Горленко, хотіла відправити свого сина підпрапорного Григорія Івановича в Москву до князя Микити Трубецького. Метою поїздки було поклопотатися про повернення князем захопленого у Квіток села Артемівки. Однак слобідський бригадир Василь Капніст підпрапорного не відпустив, і довелося їхати молодшому сину Івану в супроводі вчителя⁴⁵. У 1760 р. наймолодший із синів Параски Олександр, на той час вахмістр Орловського ландміліцького полку, подав чолобитну до Харківської полкової канцелярії з проханням розслідувати пограбування невідомо ким 60 уліїв бджіл з погребів в маєтку матері⁴⁶. За кілька місяців Олександр, уже прапорщик Козловського полку, подав другу чолобитну, бо стався новий напад, до якого був причетний майор Юрій Куликовський із сином Дмитром⁴⁷.

Поодинокими є згадки про повірених із середовища духовництва і купців. Так, 1761 р. священник села Кириківки Охтирського полку Марко Животовський повірив писарю духовного правління Федору Яковлеву відстоювати його інтереси у спорі за ліс і поле з мешканцем села Полкової Микитівки Сергієм Турчином⁴⁸. У 1764 р. секретар Белгородської духовної консисторії Іван Данилевський просив настоятеля харківського Архангельського храму отця Івана оформити купчу на двір поблизу Харківського колегіуму, який продавала Варвара Авксентьева⁴⁹. У тому ж році у Харківській кріпосній конторі було оформлено закладну на 600 крб із млином на р. Сіверському Донці як заставу. Від імені боргодавця ізюмського полкового осавула Федора Богуславського угоду укладав Іван Іванович Милованов, а позичальника прапорщика

⁴⁰ Там само. — Спр. 96. — 94 арк.

⁴¹ Там само. — Спр. 215. — Т. 1. — Арк. 180.

⁴² Там само. — Ф. 1725. — Оп. 1. — Спр. 1016. — Арк. 2—3 зв.; Спр. 1017. — Арк. 4—4 зв.

⁴³ Там само. — Спр. 1016. — Арк. 2; Спр. 1018. — Арк. 6—6 зв., 54.

⁴⁴ Там само. — Спр. 1033. — Арк. 13.

⁴⁵ Извлечение преосв. Филарета Харьковского из фамильных записок Квиток / Предисл. Д. И. Багалея // Харьковский сборник. — 1888. — Вып. 2. — С. 194.

⁴⁶ ЦДІАК України. — Ф. 1725. — Оп. 1. — Спр. 196. — Арк. 17—17 зв.

⁴⁷ Там само. — Арк. 31—32.

⁴⁸ Там само. — Ф. 1721. — Оп. 1. — Спр. 80. — 11 арк.

⁴⁹ Там само. — Ф. 1725. — Оп. 1. — Спр. 1019. — Арк. 4.

ландмілицького Єфремівського полку Василя Мило-
радовича представляв белгородський купець Яків
Воронезький⁵⁰.

* * *

Таким чином, опрацьовані на сьогодні джерела
дають змогу простежити становлення адвокатури
на Слобожанщині з 1720-х рр. На середину XVIII ст.
участь адвокатів у процесах, які відбувалися в Слобід-
ських полкових канцеляріях, стала справою буденною.
Попри неодноразові трансформації органів влади
і суду в наступні десятиліття, попит на адвокатський
супровід як у судових справах, так і в цивільно-пра-
вових відносинах мав сталий характер.

Адвокатів найчастіше називали «повіреними», хоча
ближче до кінця XVIII ст. вжиток увійшла дефініція
«уповноважений». Основними соціальними групами,
зайнятими адвокатською діяльністю, були служителі
маєтків і канцелярські службовці. Часто інтереси сто-
рін обороняли родичі, особливо коли йшлося про ов-
довілих жінок. Рідше зустрічаємо згадки про духовних
осіб, військових, купців і міщан.

Очевидною є тогочасна поєднаність адвокатури як
такої із ширшою юридичною практикою і представни-
цтвом за довіреністю в різних сферах. Усі ці послуги
регулювалися тими самими документами — «вірчими
чолобитними», «вірчими листами» або «довіреностя-
ми», котрі давали повноваження діяти як у судових
процесах, так і в цивільно-правовій площині від іме-
ні клієнта. Адвокати могли представляти інтереси як

окремого індивіда, так і групи з боку позивача або від-
повідача.

Адвокатська діяльність мала виразно практичне
спрямування. Ніхто з адвокатів не мав спеціальної
освіти, яка б дозволяла їм бути компетентними в ца-
рині юриспруденції. Однак відповідні знання й навич-
ки набувалися саме під час практичної роботи. Якою
мірою йшлося про здоровий глузд, логічне мислення,
грамотність, талант до красномовства і письма. Саме
ці якості давали можливість стати адвокатом тоді, коли
ні формальної освіти, ні корпоративних вимог до цьо-
го фаху в досліджуваному регіоні й Російській імперії
загалом не існувало.

Виходячи із засад практичного досвіду та наявності
певного освітнього рівня найбільш підготовленими
адвокатами в сучасному розумінні були канцелярські
службовці. Адже знання, набуті під час виконання своєї
основної «роботи» — реєстрації вхідної і вихідної до-
кументації, написання протоколів, ордерів, рапортів,
чолобитних і відомостей, копіювання законодавчих
актів, вони застосовували, обстоюючи інтереси клі-
єнтів. До того ж вся проваджувана ними діяльність
відбувалася у тих самих судово-адміністративних
установах, хоча у разі потреби, зокрема апеляції, за-
чіпала й інші інституції. Для канцеляристів адвокату-
ра не було вторгненням у іншу професійну сферу (як
для військових чи духовництва), а прямо продовжувала
їхні повсякденні заняття, навіть коли вони вже не обій-
мали відповідних урядів.

⁵⁰ Там само. — Спр. 1018. — Арк. 14—14 зв.